BORDO SİYAH

TÜRK KLASİKLERİ - TİYATRO

VATAN yâhut SİLİSTRE

NÂMIK KEMAL

HAZIRLAYAN: KEMAL BEK



TÜRK KLASİKLERİ

VATAN yâhut SİLİSTRE

NÂMIK KEMAL (1840-1888): TEKİRDAĞ'DA DOĞDU. ALDIĞI ÖZEL DERSLERLE YETİŞTİ. ÇEŞİTLİ DEVLET MEMURLUKLARINDA BULUNDU. PADİŞAH ABDÜLAZİZ'E MUHALEFETİNDEN DOLAYI BİRKAÇ KEZ SÜRGÜN EDİLDİ. GAZETECİLİK YAPTI. ŞİİR, ROMAN, OYUN, ELEŞTİRİ, TARİH GİBİ TÜRLERDE ÇOK SAYIDA YAPIT VERDİ. SAKIZ ADASINDA SÜRGÜNDEYKEN ÖLDÜ.

EDİTÖR

KEMAL BEK: 1972'DE İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNÜ BİTİRDİ. LİSE EDEBİYAT ÖĞRETMENLİĞİNDEN EMEKLİ OLDU. KOÇ ÜNİVERSİTESİ'NDE "TÜRK DİLİ" VE "CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİ, ÖYKÜSÜ, ROMANI" VE MALTEPE ÜNİVERSİTESİ'NDE "TÜRK DİLİ" DERSLERİ VERDİ. "KAMER" ADLI ÖYKÜSÜ 1989'DA YUNANCAYA ÇEVRİLDİ. YAZI YAŞAMINA, 1969'DA *YELKEN* DERGİSİNDE YAYIMLANAN ELEŞTİRİSİYLE BAŞLADI; *SOYUT, FİKİR VE SANATTA HAREKET, EDEBİYAT CEPHESİ, AGORA, TÜRK DİLİ DERGİSİ, LUDİNGİRRA ŞİİR DERGİSİ, YAŞASIN EDEBİYAT, VARLIK, GÖSTERİ, CUMHURİYET KİTAP* GİBİ DERGİLERDE ÖYKÜ, DENEME VE ELEŞTİRİLERİ YAYIMLANDI. EDEBİYAT ELEŞTİRİLERİNDE METİNDEN YOLA ÇIKAN BEK, ZAMAN ZAMAN GÖSTERGEBİLİM YÖNTEMİNDEN DE FAYDALANDI. *MEYDAN LAROUSSE, GELİŞİM HACHETTE, TEMA LAROUSSE* GİBİ ANSİKLOPEDİLERDE MADDE YAZARI VE REDAKTÖR OLARAK ÇALIŞTI. BORDO SİYAH YAYINLARI'NIN TÜRK KLASİKLERİ EDİTÖRÜ OLARAK SAYISIZ KİTABA İMZA ATTİ. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN TÜM YAPITLARINI YAYINA HAZIRLADI. *YAHYA KEMAL BEYATLI / YAŞAMÖYKÜSÜ VE YAPITLARINI OKUMA KILAVUZU* VE *METİN İNCELEMELERİYLE SÖZLÜ YAZIN DÖNEMİNDEN TANZİMAT DÖNEMİNE ESKİ TÜRK YAZINI* VE *ANLATIDAN ELEŞTİRİYE* İSİMLİ ÜÇ KİTABI VARDIR.

HAZIRLAYAN

KEMAL BEK: BAKINIZ EDİTÖR.

REDAKSİYON

FİLİZ GÖVER: 1947'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. REMZİ VE YENİ ALAN YAYINEVLERİ İÇİN UZUN YILLAR REDAKSİYON VE DÜZELTİ YAPTI.

TASHİH

ESEN GÜRAY: 1961'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ESKİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNDEN MEZUN OLDU. 1978 YILINDAN BERİ YAYINCILIK SEKTÖRÜNDE DÜZELTMEN OLARAK ÇALIŞMAKTADIR. GELİŞİM YAYINLARI, SABAH KİTAPLARI VE TURGUT YAYINCILIK'TA UZUN YILLAR ÇALIŞTI. BORDO SİYAH DIŞINDA İŞ-KÜLTÜR YAYINLARI VE CUMHURİYET KİTAPLARINA DA DIŞARIDAN DÜZELTMENLİK YAPMAKTADIR.

YAYINCI SERTİFİKA NO 15553 **ISBN** 978-605-4439-08-9

BASIM TARİHİ: İSTANBUL – TÜRKİYE 2010

BS YAYIN BASIM DAĞITIM REK. ORG. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

FATİH CADDESİ ALAYBEY SOKAK NO: 28/B ZEMİN KAT

MERTER – GÜNGÖREN – İSTANBUL / TÜRKİYE

TEL: (0212) 505 99 70 (pbx) FAKS: (0212) 505 99 75

MERTER V. D. 187 061 1123 e-mail: bs.yayin@gmail.com

BASKI: EZGİ MATBAACILIK SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ.

SANAYİ CAD. ALTAY SOK. NO:10 ÇOBANÇEŞME/YENİBOSNA-İST.

TEL: (0212) 452 23 02 - 654 94 18 FAKS: (0212) 654 94 13

HALKALI V. D. 3840046734 e-mail: ezgimatbaa@gmail.com

VATAN yâhut SİLİSTRE

NÂMIK KEMAL

HAZIRLAYAN: KEMAL BEK

TÜRK KLASİKLERİ

TİYATRO

NÂMIK KEMAL

Nâmık Kemal (asıl adıyla Mehmed Kemal), 21 Aralık 1840'ta, dedesi Abdüllâtif Paşa'nın mutasarrıf[1] olarak bulunduğu Tekirdağ'da doğdu. Aralarında sadrâzamlar, önemli konumlarda bulunmuş askerler, devlet adamları ve şairler de bulunan bir soydan gelmektedir. Babası, bir süre sarayda müneccimbaşı[2] olarak görev yapan Mustafa Âsım Bey, annesi, kültürlü bir kadın olan Fatma Zehra Hanım'dır.

Aile, dede Abdüllâtif Paşa'nın Afyon sancağı mutasarrıflığına (kaymakamlık) atanması üzerine, 1846'da Afyon'a geldi. Kemal, o sırada müftülük görevinde bulunan ve bir zamanlar Rusya ve Mısır'da bulunmuş; Arapça, Farsça, Rusça, Yunanca ve Latince bilen Buhâralı Hacı Abdülvâhid Efendi'den dersler aldı ve ondan etkilendi. (Aslında Nâmık Kemal düzenli bir öğrenim görmemiş, bir çok Tanzimat sanatçısı gibi o da, yaşama atıldıktan sonra, yaşam deneyimleriyle kendisini yetiştirmiştir.)

Dedesi Abdüllâtif Paşa, 1848'de Kütahya'ya atandı, bu kente gitmeden önce de kimi işleri dolayısıyla İstanbul'a çağrılan dede, ailesini Afyon'da bıraktı. Kemal, bu sırada annesini yitirdi. Dedesinin de çok geçmeden azledilmesi üzerine aile İstanbul'a taşındı. Kemal, Beyazıt Rüşdiyesi'nde öğrenime başladı; daha sonra Vâlide Mektebi'ne verildi. Dedesi 1853'te Kars'a atandı; Kemal bu kentte kaldığı bir buçuk yıl boyunca, Vâizzâde Seyyid Efendi'den özel dersler aldı, sporla ilgilendi, hocasının yüreklendirmesiyle ilk şiir denemelerini kaleme aldı.

Paşa 1854'te yeniden azledilince İstanbul'a taşındılar; 1855'te Sofya'ya atanması üzerine de bu kente gittiler. Burada özel öğretmenlerden Arapça, Farsça ve yazı dersleri gördü. Şair Eşref Paşa'nın yüreklendirmesiyle eski biçemde bir divan oluşturacak kadar çok şiir yazdı. Bu arada Niş kadısının kızı Nesîme Hanım'la evlendi; bu evlilikten Feride, Ulviye ve kendisi gibi şair ve yazar olan Ali Ekrem (Bolayır) adlı çocukları oldu.

Nâmık Kemal, 1857'de İstanbul'a döndü; kendisinin kültürel yaşamında çok önemli bir yeri olan Hâriciye Nezâreti Tercüme Odası'na[3] memur olarak girdi. Fransızca öğrendi ve dönemin ünlü

şairlerinden Leskofçalı Gâlib'le, onun aracılığıyla da bir divan şairleri topluluğu olan Encümen-i Şuarâ (Şairler Topluluğu) şairleriyle tanıştı.

Nâmık Kemal'in kültürel gelişmesini, divan kültür adamı olmaktan çıkarak Batılı düşünceye yönelmesini sağlayan, siyasî düşüncelerinin şiirine girmesinde etkili olan ve yazınımızda, yazı dilimizde Batılı bir çok yeniliği başlatan Şinâsi Efendi'yle tanışması da 1862'dedir; Kemal, *Tasvir-i Efkâr*[4] gazetesinin yazarları arasına katıldı. Bu gazetede yayımladığı siyasal ve toplumsal eleştirileri konu alan makaleleriyle, Osmanlı kültürü ve yazını konulu makaleleri, sonradan sürgünlere gönderilmesine yol açacak olan muhalif kişiliğinin ilk ürünleridir.

Şinâsi 1865'te gizlice Paris'e gidince gazetenin yönetimini üstlenen Nâmık Kemal, aynı yıl Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne[5] katıldı. Cemiyet üyelerinin Meşrûtiyet istekleri, meşrûtî yönetim kurulursa memleketin geri kalmışlıktan kurtulacağı yolundaki beklentileri gerçekleşmedi. Nâmık Kemal'in *Muhbir*'de yayımlanan "Şark Meselesi" başlıklı makalesi üzerine basın üzerinde şiddetli bir sansür uygulaması yürürlüğe kondu; Cemiyet'in varlığını öğrenen hükümet, *Muhbir* başyazarı Ali Suâvi'yi Kastamonu'ya, Nâmık Kemal'i Erzurum vâli yardımcılığına, Ziyâ Paşa'yı Kıbrıs mutasarrıflığına sürgün olarak gönderdi.

Sürgünler görev yerlerine gitmeyerek, Paris'te bulunan Mustafa Fâzıl Paşa'nın çağrısı ve Fransız elçiliğinin de yardımıyla, 1867'de Paris'e kaçtılar ve *Muhbir*'i burada çıkarmaya başladılarsa da, bu kentte ancak bir ay kalabildiler; III. Napolyon'un düzenlediği Uluslararası Barış Fuarı'nı Pâdişah Abdülaziz'in ziyâreti nedeniyle, Fransız hükümeti Nâmık Kemal ve arkadaşlarından Fransa'yı terk etmelerini isteyince, İngiltere'ye geçtiler. Nâmık Kemal, Ziyâ Paşa ile birlikte, M. Fâzıl Paşa'nın parasal desteğiyle, 1868'de Londra'da *Hürriyet* gazetesini çıkararak, siyasal düşüncelerini yaymayı sürdürdü.

M. Fâzıl Paşa'nın yardımının kesilmesi ve 1870 Prusya-Fransa savaşının başlaması üzerine, Nâmık Kemal, Cenevre'ye, sonra da Viyana'ya gitti. Bu arada Zâptiye Nâzırı'nın[6] "yurda dön" çağrısı üzerine, nâzırın yazı yazmama koşulunu kabul ederek, 1871'de İstanbul'a döndü. 1872'de Ebüzziyâ Tevfik'le birlikte *İbret* gazetesini yayın hakkı sahibi olan bir Ermeni'den kiralayarak

çıkardı ve bu gazete ile kendisinin çıkardığı ilk gülmece gazetemiz olan *Diyojen*'de yeniden yazmaya başladı. *İbret*'te yayımlanan bir makalesi nedeniyle gazete dört ay kapatıldı ve Gelibolu'ya mutasarrıf olarak sürüldü. Ünlü oyunu *Vatan*'ı sürgünün bitimine doğru yazmaya başladı ve sürgünden döndükten sonra tamamladı. Yeniden çıkarmaya başladığı *İbret* gazetesinin başına geçti. *Vatan*, 1 Nisan 1873'te Güllü Agop'un tiyatrosunda oynandı. Seyircilerin büyük bir coşkuya kapılarak "Çok yaşa Kemal!" "Yaşasın milletin Kemal'i!" diye gösteri yapmaları, bununla da yetinmeyerek gazeteye kadar gidip Nâmık Kemal'le görüşmek istemeleri, onu bulamayınca bir teşekkür mektubu yazmaları, *İbret*'in de bu olayları yayımlaması üzerine, 5 Nisan 1873'te gazete bu kez sürekli olarak kapatıldı. N. Kemal, Kıbrıs'taki Magosa kalesine; Ebüzziyâ Tevfik, Nûri ve Ahmed Mithat Efendi de Rodos'a kalebend[7] olarak sürgün edildiler.

Nâmık Kemal'in Magosa sürgünlüğü, yazarlığı bakımından çok verimli bir dönem oldu; *İntibâh* romanını, *Âkif Bey, Gülnihâl, Zavallı Çocuk* ve *Kara Belâ* oyunlarıyla tarih, eleştiri ve yaşamöyküsü türlerindeki kimi yapıtlarını bu dönemde kaleme aldı.

30 Mayıs 1876'da Abdülaziz'in tahttan indirilmesi, yerine V. Murad'ın geçirilmesiyle Kıbrıs'ta yaklaşık 36 ay süren sürgünden İstanbul'a döndü. Ancak V. Murad'ın akıl sağlığının bozulması üzerine, yerine, Meşrûtiyet'i kurarak bir anayasa ilân etme sözü veren II. Abdülhamid geçirildi. II. Abdülhamid, kendisine karşı gelişen muhalefeti baskı altına almak için, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşını bahane ederek meclisi kapatıp Kaanûn-u Esâsî'yi askıya aldı; Nâmık Kemal'i "ikaamete mecbûr"[8] olarak Midilli'ye sürgün etti. Kemal, 1884'te Rodos mutasarrıflığına atandı. Burada *Osmanlı Tarihi*'ni yazmaya başladı; bir çok okul açılmasını sağladı.

Üç yıl sonra Sakız'a atandı; ama burada bir süre sonra zatürreeye yakalandı, 2 Aralık 1888'de öldü ve bir caminin haziresine[9] gömüldü. Daha sonra pâdişahın izniyle cesedi, vasiyeti gereği Gelibolu'ya getirilip Bolayır'da Rumeli fatihi Süleyman Paşa'nın türbesinin yanına, tasarımını Tevfik Fikret'in yaptığı lâhide konuldu.[10]

Sanatı

Yazınımızda “Vatan Şairi” diye anılan Nâmık Kemal, Şinâsi ve Ziyâ Paşa ile birlikte Tanzimat dönemi yazınının kurucusu sayılır. Daha çok şair olarak tanınmasına karşın roman, eleştiri, inceleme, tarih, yaşamöyküsü ve tiyatro oyunu gibi türlerde de yapıtlar verdi.

Nâmık Kemal’in sanat yaşamında, Fransızcayı öğrenerek Tercüme Odası’na girmesi, Şinâsi ile tanışması ve Avrupa’yı (Fransa ve İngiltere) görmesi önemli etkenler oldu. Tanzimat’ın ilkelerinin iyi kötü yaşama geçirilmesiyle yetişen, yeni düşüncelere, özellikle Avrupa’nın etkilerine açık olan, dolayısıyla Osmanlı devletinin kurtuluşunun Batılı anlamda siyasal ve kültürel temellerin kurulmasıyla olabileceğini düşünen genç kuşağın ilk temsilcilerinden biridir.

Şairliği

Önce Doğu kültürünü ve divan yazınını öğrenen, üstelik bir de divan yazan Nâmık Kemal’in, Şinâsi’yle tanıştıktan, Tercüme Odası’na girdikten ve hem politikayla hem de Batı kültürüyle ilgilenmeye başladıktan sonra düşünce ve sanat anlayışı da “politik sanat” ya da “politik görüşleri sanat yoluyla yaymak” yolunda biçimlendi. Ancak, ilk gençliklerinde sağlam bir Doğu ve din kültürü almış olmaları nedeniyle, Nâmık Kemal ve öteki kuşaktaşlarının sanatlarında hem Doğu kültürünün hem de Batı kültürünün değerleri bir arada görülür. Bu oluşum, hangi türde yazarlarsa yazsınlar, onların yapıtlarının özyapılarını da belirlemiştir.

Nâmık Kemal’in, (Şinâsi ve Ziyâ Paşa’nın da,) şiir alanında getirdiği en önemli yenilik, kendisinin “parça bohçası” diye nitelediği Divan şiiri konularından başka konuların da şiirde işlenebileceğini göstermek oldu. Kendisinden önce, toplumsal çalkantılara, savaşlara, yıkımlara karşın, şiirde geleneksel mecazlı ve mazmunlu bir dille “aşk” ve “tanrı aşkı” hemen hemen tek konu olarak işlenirken, genç kuşağın bu üç sanatçısı, bu anlayıştan uzaklaşarak ve eskiden başka başka anlamlarda kullanılan “vatan”, “millet”, “hürriyet” gibi sözcüklere yeni anlamlar yükleyerek şiiri siyasallaştırdılar; şiirde eski “âşık tipi”nin yerini, gelecekte “meşrûtiyet”i kuracak olan “siyasal ve

çağından sorumlu insan" tipi aldı. Bunu yaparken de, aynı ana düşüncenin her beyitte farklı mazmunlarla yinelenmesi anlayışından kısmen uzaklaşarak, şiirde anlam bütünlüğüne yöneldiler.

Bununla birlikte, Tanzimat yazınının bu üç sanatçısı, ufak tefek değişikliklerle gazel (Nâmık Kemal'in gazelleri), kaside (Nâmık Kemal'in *Hürriyet Kasidesi*, Şinâsi'nin Reşit Paşa için yazdığı kasideler), terkîb-i bend (Ziyâ Paşa'nın *Terkîb-i Bend*'i) gibi eski şiir türlerine, biçimlerine, nazım birimine ve aruz ölçüsüne bağlı kaldılar; siyasal düşüncelerini yayabilmek için kendilerine engel oluşturan Divan şiiri dilinde yalınlaşmaya gitmelerine, mecazsız söylemeye çalışmalarına karşın, yine de eski mecazları kullanmadan edemediler.

Şiiri bu yola sokarken, şiirsel duyarlığı da elden kaçırdılar; eski şiirin "âşık" ve "Tanrı âşığı" tipinin yerine, "vatanı için canını vermekten çekinmeyen", "yaşamını vatana adayan" insan tipini koyarken, ister istemez öğreticiliğe yöneldiler. Makalelerinde söylediklerini, bir de "şiir dili"yle ölçülü, uyaklı söylemeye yönelerek şiiri siyasal ve toplumsal düşünceleri yayma aracı konumuna getirdiler.

Elbet de, Nâmık Kemal'in şiirini, bu gelişimden ayrı tutamayız. Çünkü Nâmık Kemal'in şiiri, özellikle Şinâsi ile birlikte Tanzimat dönemi şiirinin belirleyici ve besleyici kaynağı olmuştur.

Romancılığı

Romanı, "Romandan maksat, olmamışsa bile olabilecek bir olayı, ahlâk, duygular ve olasılıklarla ilgili her türlü ayrıntısıyla birlikte betimlemektir," diye tanımlayan Nâmık Kemal'in *İntibâh-Sergüzeşt-i Ali Bey*[11] ve *Cezmi* adlarındaki iki romanı, Şemseddin Sâmi'nin *Taaşşuk-u Tal'at ve Fitnat*'ı, Ahmed Mithat Efendi'nin popüler romanları dışında geleneği olmayan Tanzimat yazınında "yazınsal ilk romanlar" olarak kabul edilir.

Nâmık Kemal, roman konusundaki düşüncelerini, *Celâleddin Harzemşâh* oyununun "*Mukaddeme-i Celâl*" adlı önsözünde verir; ona göre roman (anlatı) türü bizim için yeni değildir; bizde de *İbretnümâ, Muhayyelât, Aslı ile Kerem* gibi anlatılar vardır. Ancak bunlarda gerçek

yaşamla ilgili hiç bir şey bulunmaz: Bu yapıtların “tılsım ile define bulmak, bir yerde denize batıp sonra yazarın hokkasından çıkmak, âh ile yanmak, külünk (kazma) ile dağ yarmak gibi bütünüyle doğanın ve gerçeğin dışında birer konuyu işleyen, ahlâkın ve göreneklerin ayrıntılı olarak betimlenmesinden, duyguların çözümlenmesinden yoksun olduğu için roman değil kocakarı masalı türünden” olduklarını söyler. Roman, temel konu olarak yaşamı almalıdır: “Kütüphânemizde bulunan bir kaç tercümeden de anlaşılacağı üzere, romandan maksat, gerçekten olmamışsa bile olması mümkün olan bir olayı, ahlâk, görenek, duygular ve olasılıklarla ilgili her türlü ayrıntısıyla birlikte anlatmaktır.”[12]

Nâmık Kemal, hemen her türde yazdığı yapıtında olduğu gibi, romanda da öğretici olmayı, toplumu bilinçlendirmeyi, ahlâk dersi vermeyi amaçlar; bu konuda, *İntibâh* romanının önsözünde, eleştirisine yanıt verdiği bir kişi için, “Bu zat yazısında ‘Zamanımızdaki hikâyeler mi ahlâka hizmet edecek?’ diye soruyor. Evet, onlar hizmet edecek. İnsan öyle kuru kuru öğütler dinlemek istemiyor, eğlenerek yararlanmak istiyor,” demektedir.

Bu görüşüyle Nâmık Kemal, dolaylı olarak Coşumcu (Romantik) akımı benimsediğini de duyumsatmaktadır; Coşumcular, Klasik yazarların tersine, konularını gündelik yaşamdan ve tarihten çıkarmışlardır; Nâmık Kemal de *İntibâh*’ın konusunu o dönemin yaşayışından çıkarmış; *Cezmi* romanının konusunu ise tarihten almıştır.

İntibâh, “doğru yoldan saparak bir kötü kadına kapılan ve başına felâketler gelen” Ali Bey’in ve “tutkuları yüzünden herkesin mutsuz olmasına yol açan” Mehpeyker’in serüvenini anlatırken, yazarın amacı okura bir ders vermek, mutluluğu evin dışında aramanın getireceği felâketler konusunda okuru uyarmaktır; bu toplumsal amacı gerçekleştirirken, abartılı bir dil kullanarak, kahramanları tek yönlü ele alarak, rastlantılara, özverilere, heyecanlı davranışlara yer vererek, konu düzenlemesi ve yazış tekniği bakımından Fransız Coşumcu (Romantik) romanlarının etkisiyle eski Türk anlatılarının etkilerini birleştirmeye yönelir.

Nâmık Kemal’in, Coşumcuların geleneğine uyarak yazdığı, yazınımızda ilk tarihsel roman sayılan *Cezmi*’deyse, XVI. yüzyılda III. Murad zamanındaki Osmanlı-İran savaşlarında geçen

olayları konu olarak alır. Yazar, iki cilt olarak tasarladığı romanının bu ilk cildinde, başta Peçevî tarihi olmak üzere, çeşitli tarih kitaplarından edindiği bilgilere bağlı kalmış, anlattığı olayların yanısıra, Kırım "kalgay"ı Âdil Giray ile Perihan'ın aşkına da yer vermiştir. Yapıtın ikinci cildinde de olasılıkla Cezmi'nin öyküsü anlatılacaktı; ama bu cilt, ne yazık ki yazılmamıştır. Âdil Giray da, Cezmi de gerçekten bu dönemde yaşamış kişiliklerdir. Yazarın bu romandaki amacı, kimi şiir ve oyunlarında da işlediği "İslâm birliği" düşüncesidir. Mektup türünün yazınımızda ilk kullanıldığı roman da *Cezmi*'dir.

Eleştirmenliği ve tarih yazarlığı

Yazınımızda eleştirinin de ilk örneklerini veren Nâmık Kemal; *Celâleddin Harzemşâh, İntibâh, Bahâr-ı Dâniş, İrfan Paşa'ya Mektup, Tahrib-i Harâbât* gibi yapıt ve çevirilerine yazdığı önsözlerde, eski yazının yeni döneme elverişli olmayan yanlarını eleştirir; ancak yazınsal biçimler üzerinde pek fazla durmaz. *Tahrib-i Harâbât*, Ziyâ Paşa'nın bir Divan yazını antolojisi olan *Harâbât* adlı yapıtının eleştirisidir ve Ziyâ Paşa'yla arasının açılmasına neden olmuştur. Nâmık Kemal'in Coşkulu özyapısı, eleştirilerinde de açıkça görülür.

Tarih ve yaşamöyküsü türündeki yapıtlarında da, aynı coşkulu dille, İslâm birliği, Osmanlı yiğitliği, devletin kurtarılması için neler yapılması gerektiği konularına sık sık değinir. Şiirlerinde, oyunlarında ve romanlarındaki konuları, bir de öğretici bir biçemle bu tür yapıtlarında da işler.

Oyun yazarlığı

Tiyatroyu "Bir milletin söz söyleme gücü yazınsa (edebiyatsa), yazının yaşam bulmuş söz söyleme gücü de tiyatrodur," diye tanımlayan, eğlencelerin en yararlısı olarak niteleyen ve "Güzel bir oyun okumak, oynandığını görmek kadar tat vermese bile, yine roman okumaktan daha iyidir. Çünkü oyunda duygular daha şiddetle betimlenir," diyen Nâmık Kemal, toplam altı oyun yazdı; ancak

sağlığında bunlardan yalnızca *Vatan yâhut Silistre*'nin oynandığını gördü. *Kara Belâ* oyunuysa, yazarın ölümünden sonra yayımlandı.

Nâmık Kemal'in oyunları, işledikleri temalara göre iki kümeye ayrılabilir. Bunlardan birincisi, yazarın şiirlerinde de yer alan "vatan sevgisi", "vatan yolunda çalışma" ve "bu uğurda canını bile sakınmama" teması işlenen tarihsel oyunlardır: *Vatan yâhut Silistre*'de, Silistre kalesinin, Rus olduğu net olarak belirtilmeyen düşman işgaline karşı gösterilen yiğitçe savunması anlatılır. Konusu Hindistan'da geçen ve Hugo'nun *Cromwell* oyunundan etkilenen *Celâleddin Harzemşâh*'ta zorba yöneticilerin yergisi işlenir; okunmak üzere yazılan bu oyun, epey uzundur ve karmaşık bir planı vardır. Yazarın sahne tekniğine ve diline en uygun olan, kimi sahnelerinde Shakespeare'den (Hamlet, vb.) etkilenerek esinlenen *Gülnihâl*'de de yurt sevgisi, coşkulu bir dille sergilenir. İkinci küme oyunları, Tanzimat tiyatrosunun sık işlediği "gençlerin birbirlerini görmeden evlendirilmelerinin kötü sonuçları" temasını işleyen toplumsal konulu oyunlardır: *Âkif Bey*, yalın diliyle dikkati çeken ve âşıkların ölüm döşeğinde birleşmeleri temasını işleyen *Zavallı Çocuk*, bu kümeye girer.

Nâmık Kemal, anlatılarında olduğu gibi, oyunlarında da Coşumculuğun, özellikle Fransız Coşumculuğunun etkisindedir.

Yapıtları:

Şiir: Nâmık Kemal'in sağlığında yayımlanmış şiir kitabı yoktur. Şiirleri ölümünden sonra çeşitli zamanlarda yayımlanmıştır; bütün şiirleri bir arada şu kaynakta bulunabilir: *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri* (Hazırlayan: Önder Göçgün, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999); **Roman**: *İntibâh / Sergüzeşt-i Ali Bey* (Uyanış; göz açıklığı / Ali Bey'in Başından Geçenler, 1876); *Cezmi* (1880-1882). **Oyun**: *Vatan yâhut Silistre* (1873), *Zavallı Çocuk* (1873), *Âkif Bey* (1874), *Gülnihâl* (asıl adı Râz-ı Dil'dir [Gönül Sırrı] 1875), *Celâleddin Harzemşâh* (1875), *Kara Belâ* (1910). **Yaşamöyküsü**: *Evrâk-ı Perîşân* (Dağılmış Sayfalar, 1872), *Terceme-i*

Hâl-i Nevrûz Bey (Nevrûz Bey'in Yaşamöyküsü, 1875). **Tarih**: *Devr-i İstilâ* (İstilâ Dönemi, 1867), *Bârika-i Zafer* (Zafer Şimşeği, 1872), *Silistre Muhasarası* (Silistre Kuşatması, 1873), *Kanije* (1874), *Osmanlı Tarihi* (Tasarlanan 14 cildin yalnızca 4 cildi çıkabilmiştir, 1908-1909). **Eleştiri**: *Tahrib-i Harâbât* (1874), *Tâkib-i Harâbât* (1875), *Me Prisons Muhâhezesi* (Me Prisons Eleştirisi, 1885), *İrfan Paşa'ya Mektup* (1887), *Mukaddeme-i Celâl* (Celâleddin Harzemşâh Oyununun Önsözü, 1888), *Renan Müdafaanâmesi* (Renan Savunması, 1908). **Öteki türler**: *Bahâr-ı Dâniş* (1874), *Müntahâbât-ı Tasvir-i Efkâr* (*Tasvir-i Efkâr* gazetesinde çıkmış makalelerinden seçmeler, 1886), *Rü'yâ* (1898). **Dil ve yazın konusundaki yazıları**: Bu yazıların tamamı için bk. *Ölümünün 100. Yılı Münasebetiyle Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları* (Hazırlayan: Kâzım Yetiş, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınları, İstanbul, 1989).

VATAN yâhut SİLİSTRE'DEN ÖNCE

Yazınımızda yayımlanan ve oynanan ilk tiyatro oyununun, Şinâsi'nin *Şair Evlenmesi* (1860, yazılışı: 1859) olduğu kabul edilir. "Eşlerin görücü yöntemiyle, birbirini görmeden evlenmelerinin yol açtığı gülünç durumlar"ı konu alan bir töre güldürüsü olan *Şair Evlenmesi*'nin, Metin And'dan öğrendiğimize göre, "... sahneye konduğunu gösteren her hangi bir ize rastlanmamıştır."[13] Sahne tekniği ve kurgulaması bakımından batı tiyatrosundan; birbirinin karşıtı kişilerin işlenişi bakımındansa ortaoyunu, karagöz gibi geleneksel gösteri sanatlarının tiplerinden yararlanan *Şair Evlenmesi*'nin dili, konuşma diline yakın yalınlıktadır. Dolayısıyla bu oyunun, tiyatro yazını için iyi bir başlangıç olduğu kabul edilir.

Ancak, *Şair Evlenmesi*'nden önce de, en azından saray ve çevresi Batılı anlamda tiyatronun ne olduğunu bilmiyor da değildir. Dolmabahçe ve Çırağan saraylarında Moliére'den çeviriler yapılarak oynandığını yine Metin And'dan öğreniyoruz. Metin And, *Şair Evlenmesi*'nden önce oyun biçiminde karşılıklı konuşmalardan oluşan, Türkçe yazılmış *Nasreddin Hoca'nın Mansıbı*, *Vakâyi-i*

Acîbe ve Havâdis-i Garibe-i Keşfger Ahmed, Şeyh Hacı Bektaş, Hikâye-i İbrahim Paşa ve İbrâhim-i Gülşenî ve Zor(ı)la Hekim adlı metinleri yayımlamıştır.

Vatan yâhut Silistre'den önce, Ahmed Vefik Paşa'nın Moliére'den uyarladığı *Zor Nikâh* (1869), *Zorâkî Tabib* (1869) gibi oyunlar vardır. Ahmed Mithat Efendi'nin *Eyvâh*'ı ise aynı yılın ürünüdür.

VATAN yâhut SİLİSTRE

Silistre, bu günkü Bulgaristan'da, Dobruca bölgesinde bulunan bir kenttir; Romanya sınırında, Tuna ırmağının kıyısındadır. Silistre ilk kez 1388'de Türkler tarafından fethedildi; çeşitli zamanlarda el değiştirdi. Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında, çok kalabalık bir Rus ordusu tarafından kuşatılan kent, Musa Hulûsi Paşa tarafından, bütün yoksunluklara karşın kırk bir gün kahramanca savunuldu. Bu savunma, tarihimizde "Silistre Müdâfaası" adıyla ünlüdür. Paşa'nın şehit olmasından sonra da kaleyi alamayan Ruslar, ağır kayıplara uğradıklarından kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldılar.

"Genel olarak oyunların konusu ya hayâlî olur ya da tarihsel bir olayı temel alır ki Gülnihâl, Âkif (Bey) ve Zavallı Çocuk birinci; Silistre ile Celâl de ikinci kısımdandır," diyen Nâmık Kemal, *Vatan yâhut Silistre* oyununun konusunu yukarda söz konusu ettiğimiz tarihsel olaydan alarak özgür bir biçimde işlemiştir. Asıl adı *Vatan* olan oyun, sansürün bu ada izin vermemesi üzerine Silistre adıyla oynandı ve yayımlandı; daha sonra *Vatan yâhut Silistre* adıyla bilindi.

Oyunda, Silistre kalesinin işgali üzerine kaleye koşan gönüllülerin öyküsü ile İslâm Bey ve sevgilisi Zekiye'nin aşkları iç içe anlatılır. Zekiye erkek kılığına girerek kaleye gönüllü giden İslâm Bey'in peşinden gider ve kendisi de gönüllü yazılır. Bir çok yiğitlik olayından sonra, düşman çekilir. Bu arada komutan Miralay Sıdkı Bey'in, Zekiye'nin ölmüş sandığı babası olduğu anlaşılır. Kale özgürlüğe, sevgililer de birbirlerine kavuşur.

Bu konu gelişimini, Nâmık Kemal kendi “vatan”, “ancak vatanın kulu olan birey” düşüncelerini seyirciye yansıtmak üzere seçmiştir. Oyunda tiyatrosal eylem (aksiyon) pek yetkin olmamakla birlikte, Batılı anlamda “perde” ve “meclis” bölümlemesiyle biçim bakımından sahne tekniğine uygun ilk tiyatro yapıtımız olduğu söylenebilir.

Vatan yâhut Silistre, oyunlarında Victor Hugo’dan ve Shakepeare’den esinlenen Nâmık Kemal’in genel olarak etkisinde olduğu Coşumcu akımın olayı geliştirme, kişileri canlandırma, sahne düzenlemesi ve sahne dili uygulamaları görülür.

Oyunun, Nâmık Kemal’in bir az da dönemin insanına örnek olarak düşlemlediği, kararlı yurtsever tipler olan kahramanları, tek boyutludur. Kendilerine özgü olmaktan çok, Coşumcu tiyatronun Batılı örneklerinde görülen kalıplaşmış tiplerdir. Toplumsal konumları gereği İslâm Bey, gözünü budaktan sakınmayan bir yiğit; Zekiye, aşkı uğruna ölümü göze alan âşık bir genç kız; Sıtkı Bey, yiğit ve ağırbaşlı bir komutan; sürekli, “... kıyâmet mi kopar!” diyen Abdullah Çavuş, içtenlikli bir askerdir.

Oyunun dili, Nâmık Kemal’in başka türdeki yapıtlarında görülmeyecek denli yalındır. Bu da siyasal görüşlerini seyircilere aktarmak isteyen yazarın, sahne dilinin nasıl olması gerektiğinin farkında olduğunu gösterir.

Vatan yâhut Silistre, oynandıktan bir süre sonra Almancaya da çevrilip yayımlanmış, yurt dışında çeşitli ülkelerde de temsil edilmiştir.

Not: Türk Klasikleri dizimizin daha önce çıkan kitaplarında, yazarın anlatımını günümüz diline uyarlamış, konuşmaları da aynen alıp bilinmeyen sözcükleri dipnotlarıyla vermiştik. *Vatan yâhut Silistre*, oyun türünde bir yapıt olduğu ve yalın bir dille yazıldığı için, bilinmeyen az sayıda sözcüğü dipnotlarla açıklayarak günümü diline uyarladık. Bunu yaparken, yazarının cümle yapısına hemen hiç dokunmadık. ( ) içindeki birkaç sözcük, anlamı daha belirginleştirmek için konulmuştur.

[1]Mutasarrıf, Tanzimat’tan sonra eyâletten daha küçük yerleşme birimi olan “sancak”ın en yüksek yöneticisi.

[2]Önemli tarihlerin saptanması konusunda gökbilimsel hesaplar yapmakla görevli saray memuru.

[3]Dışişleri Bakanlığı Çeviri Odası (Bürosu). Bu odanın memurları Dışişlerinin yazışmalarını yönetmekle görevliydi.

[4]1862’de Şinâsi’nin yönetiminde yayımlanmaya başlayan bu gazete, *Tercümân-ı Ahval*’den sonra ikinci özel gazetemizdir. Haftada iki kez çıkan bu gazetenin alt başlığı “Havâdis ve Maârife Dair Osmanlı Gazetesi”dir. Gazete 1865’ten sonra Nâmık Kemal’in, daha sonra Ebüzziyâ Tevfik’in, 1867’de de Recâizâde Mahmud Ekrem’in

yönetiminde çıkmış, aynı yıl kapanmıştır. (M. Orhan Bayrak, *Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü* 1831/ 1993, Küll Yayınları, İstanbul, 1994, s.136)

[5]1860'larda, aralarında Şinâsi, Nâmık Kemal, Ziyâ Paşa, Ali Suâvi gibi yazarların bulunduğu, Meşrûtiyet yönetimini kurmak amacıyla II. Abdülhamid'e basın yoluyla muhalefet eden dernek. Daha sonraki Jön Türk hareketiyle karıştırılmamalıdır.

[6]Emniyet Genel Müdürü.

[7]Kalebendler, kalenin içinde özgürdürler, ama kalenin dışına çıkmaları yasaktır.

[8]Sürgünün, oturmak zorunda olduğu kentten dışarı çıkmama koşuluyla özgür olma cezası. Bu cezaya çarptırılan kişi, her gün kolluk gücü merkezine görünüp imza vermek zorundaydı.

[9]Caminin yanında, çevresi duvarla çevrili mezarlık.

[10]Nâmık Kemal'in yaşamöyküsü, *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı, Eseri* (Hikmet Dizdaroğlu, Varlık yay., 1965) ve "*Namık Kemal Üzerine Bir Biyografi Denemesi*" (Abdullah Uçman, *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal* kitabı içinde, Marmara Üniversitesi Yayını, 1988) adlı kaynaklardan derlenmiştir.

[11]Asıl adı "*Son Pişmanlık*" olan bu roman, sansürün izin vermemesi nedeniyle bu adla yayımlanmıştır.

[12]*Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi 1865-1876* kitabı içinde. Haz: M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, İÜ Ed. Fak. Yayınları, 1978, c. II, s. 347.

[13]Metin And, *Şair Evlenmesi'nden Önceki İlk Türkçe Oyunlar*, İnkılap ve Aka, İstanbul, 1983, s. 6.

ADAYIŞ

Ey vatanın hayatını koruma uğrunda canını veren mücahitler![1]

Şu değersiz yapıtımın konusu, alaylarında silâh kullanmak şerefine ulaştığımız Osmanlı askerinin ünü dünyayı tutan yiğitliklerinden biridir. Sizin şanınızı ilâna çalıştım. Onun için (bu) değersiz yapıtımı, değersizliğini açıkça söylemekle birlikte, size adıyorum.

Vatanın ne demek olduğunu bilen kalem sahiplerinin, onu korumak için yapabileceği şey, askerde, Allah göstermesin, (bir) felâket görürse (onlarla) birlikte ölmek, zafer görürse milletin teşekkürünü dile getirmektir.

Yaşasın askerimiz! Yaşasın vatan!

Kemal

[1]Cihat edenler; din uğrunda savaşanlar.

VATAN yâhut SİLİSTRE

VATAN yâhut SİLİSTRE

Dört perde tiyatro

KİŞİLER

ZEKİYE HANIM

HANİFE HANIM

İSLÂM BEY, Gönüllü zâbit[1]

AHMED SIDKI BEY, Miralay[2]

RÜSTEM BEY, Kaymakam[3]

ABDULLAH, Miralayın çavuşu

BİR KAYMAKAM

BİR BİNBAŞI

BİRİNCİ ZÂBİT

İKİNCİ ZÂBİT

ÜÇÜNCÜ ZÂBİT

NEFERLER[4]

GÖNÜLLÜLER

[1]Subay.
[2]Albay.
[3]Yarbay.
[4]Erler; rütbesiz askerler.

PERDE I

(*Perde açılınca kenarı sokağa bakan bir oda görünür. Zekiye, Arnavutluğa özgü düzgün giysisiyle mindere uzanmış, elinde bir kitap, önünde bir mum. İslâm Bey de sokakta gezinir*.)

Birinci Meclis[1]

Zekiye (*Kitabı yastığın üzerine bırakarak*) — Ah! Nineciğim![2] Nineciğim! Gönlüme niçin bu kadar yumuşaklık verdin? Düşüncemi niçin bu kadar açtın? Sen de şimdi kızını görsen okuttuğuna pişman olurdun. Benim gönlüm öyle büyük büyük duygulara nasıl dayansın? Benim beynim öyle geniş geniş düşüncelere nasıl tahammül etsin? Yüreğim ne kadar çarpıyor! Sanki göğsümü yerinden koparacak da dışarı fırlıyacak… Beynim ne kadar sıkılıyor! Sanki başımı paralayacak da çevreye dağılacak… (*Ellerini yüzüne kapayarak*) Nineciğim! Nineciğim! Dâimâ babamı düşünmek için açtığın, hazırladığın düşüncede başkası geziyor! Dâimâ seni sevmek için terbiye ettiğin, büyüttüğün gönülde başkası hükmediyor! Seni babam okutmuş, onun yoluna öldün. Beni sen okuttun, yoluna ölmek değil, öldüğüne ağlamak bile hatırıma gelmiyor! Ah! Dâimâ o! Gözümde o! Hayâlimde o! Aklımda o! O! O! O! Bir kere sokakta gördüm, keşke yüzüne baktığım zaman gönlüme düşen ateş gözlerimi eriteydi… Daha bir bakışta vücudumda ne kadar gücüm varsa toplayıp da gözlerimi başka yana çevirmek istedim. Eyvah! Ne vücudumda güç buldum, ne gözlerime hükmüm geçti. Sanki ömrümde gördüğüm, işittiğim, okuduğum, düşündüğüm ne kadar güzel şey varsa hepsi bir yere toplanmış da, bir insan yüzü olmuş karşıma gelmiş idi. (*Bir az düşündükten sonra*) Hayat ne garip

hâl imiş! Bir kaç gün önce yanımda biri ağlasa, gözünün yaşı neşesinde dökülüyor sanırdım; bu gün kulağıma kahkahalar ağıt sesleri gibi geliyor! Bir kaç gün önce gamlı gamlı bulutlarda şimşek çaktıkça biri gülüyor gibi görünürdü, bu gün yeni açılmış güllerde çiğ görsem birinin gözyaşı dökülmüş sanıyorum! Bir kaç gün önce yüzüm gülüyordu; sanki her şey de benimle birlikte gülüyordu! Bu gün gönlüm ağlıyor; sanki her şey de gönlümle birlikte ağlıyor! Gene sabah oldu, gene gözüme bir dakika uyku girmedi… (*Mumları söndürerek*) Zavallı mum! Acaba ben de senin gibi yana yana tükenip gidecek miyim? Beş dakikacık uyuyabilseydim, belki düşümde görürdüm de ayaklarına kapanır, gönlümün zehrini dökünceye kadar doya doya ağlardım… Allahım! O mektup ne idi? Ateşle yazılsa insanın yüreğini o kadar yakmaz. Okudukça gözlerimden sanki yüzüme, göğsüme doğru damla damla alev parçaları saçıldı… Bilmem sütninem getirdiği zaman nasıl utancımdan yerlere geçmedim. İnsan sevincinden ölmüyor; ama çıldıracak! Mektup sözünü işittiğim gibi ondan geldiğini bildim. Kendi gelse belki utanırdım da o kadar çırpınarak üzerine koşmazdım. Gönülde kerâmet mi var[3] nedir? Kimi zaman gâibi[4] de biliyor! Ah! Benim o zaman başka kimi düşündüğüm vardı? Hâlâ kimi düşündüğüm var? Mektup babamdan da gelse yine ondan sanmaz mıydım? Belki dünyayı bildim bileli bir kere yüzünü görmeye özlem duyduğum babamdan geldiğine keder ederdim… Seviyorum, sevmekten bir türlü kendimi alamıyorum. O da beni seviyor, sevdiği mektubunda yazılı… Kendi yazısıyla yazılı… elbet de gerçektir… Hayır! Elbet de gerçektir. Allah o kadar güzel bir vücudun içinde hâinlik saklamaz a. (*Bir az düşündükten sonra*:) Kim bilir? En güzel çiçeklerin arasında yılan

bulunuyor. Yârabbi! Yârabbi! İnsanın yüzü gibi gönlünü de meydanda yarataydın ne olurdu?

İkinci Meclis

İslâm Bey, Zekiye Hanım

İslâm Bey (*Pencereden girerek*) **—** Ben gönlümü ortaya çıkarabilirim. Ne yapayım ki, içindeki sırlar yine sana görünmez.

Zekiye (*İslâm Bey'i görünce, sonsuz derecede bir telâşla yanına koşmak ister, ama yine kendini toplar. Bir üzücü bir sessizlikten sonra, kendi kendisine söylenerek, ama sözünü işittirerek*) **—** Ya şimdi her gün Allah'tan ölümümü istediğimde hakkım yok mu? Biri gördüyse bana ne der?

İslâm Bey — Kimsenin görmek ihtimâli yoktur. Bu kadar günler, bu kadar gecelerdir kendimi göstermemek için topraklarda yuvarlanıyorum… Sabah açılıyor, gözler hâlâ açılmaya başlamadı. Gece bitiyor, uyku daha yeni başladı… her gece buraları dolaşıyorum, tecrübeme güven.

Zekiye (*Memnunluğunu gizleyerek, soğuk soğuk*) **—** Sizi dâvet eden mi vardı?

İslâm Bey — Allah aşkına ellerini yüzüne tutma. Dünyayı (topu) bir gün gördüm. Çünkü bana dünyadan amaç sensin. Bir daha görecek miyim? Orasını Allah bilir… Deminden beri câsus gibi pencerenin altından sözlerini dinledim. (*Zekiye gücenikliğini gösterir*) Kabahatimin ne kadar büyük olduğunu bilirim. Onu biri bana yapsa, benim gözümde kıyâmete kadar alçaklıktan kurtulamazdı. (*Zekiyenin gücenikliği artar*) Haydut gibi pencereden bir eve girdim. (*Zekiye'nin gücenikliği daha artar*) Benim buraya girdiğim gibi biri bizim eve girse, kanını helâl sayar öldürürdüm. (*Zekiyenin telâşı hep artmaktadır*) Ne yapayım ki, elimde değil... Seni seviyorum… senden ayrılacağım… Bu gün ağzından beni sevdiğini

işittim… Bu gün sana vedâ edeceğim… İşte gönlün benden kaçınmak istedikçe ayakların bana doğru geliyor… Ben de kendime sâhip olaydım elbet de kendimi tutardım… Elbet de senin yanında olsun, suçlayıcı olmamaya çalışırdım. Merhamet! Merhamet ki, böyle nurdan dökülmüş vücuda taştan yapılmış gönül yakışmaz.

Zekiye (*Gönlüyle dövüşürcesine bir takım telâş ve duraksamadan sonra, kendi kendisine*) — Bu kadar zamandır ölüm acısına dayanıyorum. Olmadı… olmadı… yine olmadı. (*İslam Bey'e seslenerek*) İstediğin nedir? Ben kendi hâlimle uğraşıp duruyorum… Birdenbire peri gibi önüme çıktın, beni kendimden aldın. Uyursam, düşümde sen! Uyanırsam, hayâlimde sen! İnsan içinde olsam, gönlümde sen! Yalnız kalsam, karşımda sen! Dâimâ sen! Dâimâ sen! Vücudumu mu istersin? İşte esirinim. Canımı mı istersin? Al da kurtulayım.

İslâm Bey — Beni gördüğün zaman gözlerini çevirmek istemişsin… öyle mi merhametsiz? Ben seni gördüğüm vakit gönlümden ne hâller geçtiğini bilir misin? Göz kapaklarım bir kere yumulup açılıncaya kadar arada bütün ömrüm kayboluyor sanıyordum… Allaha bin şükür olsun ki, sen de benim gibi, elinde olmaksızın seviyorsun. Gönlün sana üstün geliyor. Sen beni bir kere gördün. Ben seni bir kere gördüm. İşte gönlümüz ikiz yaratılmış, işte Allah seni bana beni sana vermiş… İşte sen can, ben vücut! Sen aşk, ben gönül! Sen güzellik, ben aşk! Sen, güneş gibi, yüzüne baktıkça gözlerimi yaş içinde bırakıyorsun; ben, gölge gibi, senin, yalnız senin ayağının altında sürünüyorum! Biz birbirimizden burada ayrılırsak, ötede birleşiriz… Bu gün ayrılırsak yarın birleşiriz… Ayrı görünürüz, yine buluşuruz… Ayrı sanılırız, her zaman biriz. Gel, yanıma gel… Bana bir

yemin et ki, gerek ayrılalım gerek ayrılmıyalım; dünyada, âhirette, benden başka kimseye yâr olmayacaksın.

Zekiye (*Kendini tutamayarak*) — Vallâhi… (*Kendini toplayarak, utangaç bir sesle*) Ben kendi kendime söyleniyordum… siz göründünüz… ben… ben bir şey… söylemedim. Söyledim mi yoksa? Ne diyecektim? (*Yine soğukkanlılığını kaybederek, sonsuz derecede hükmedici bir tavırla*) Hem beni seviyorsun, hem niçin ayrılacağız?

İslâm Bey. — Gideceğim. Çünkü…

Zekiye (*Öfkeyle sözünü keserek*) — Zihnimden babamın, ninemin sevgisini çıkardım; kardeşimin mezarı gönlümde idi, onu da (sen) unutturdun. Şimdi hayâli de, kendisi gibi, kara topraklarda yatıyor. Mezarını görmeden hatırıma gelmiyor. Ne uykum kaldı, ne kendime söz geçirebiliyorum… ne bir şeyde isteğim kaldı, kendinden başka gönlümde bir şey bırakmadın. Şimdi de kendini elimden alacaksın, hem de müjdesini kendin getiriyorsun. Kalbini yaracaktın da bana bu merhameti, bu insafı mı gösterecektin? (*Kendi kendisine öfkeyle söyleyip gezinerek*) Sonunda ne olacak? O bu memleketten gider, ben de bu dünyadan giderim. Ömrümün her tadını kaybettikten sonra kara toprağın nesi var? Bir kaç dakikalık can acısından mı korkacağım?

İslâm Bey (*Kendisini tutamayarak atılır*) — Gideceğim.

Zekiye (*Yanına koşup sözünü keserek*) — Önce beni öldür.

İslâm Bey (*İşitmemiş gibi*) — Gideceğim

Zekiye (*Yine sözünü keserek*) — Sende o kadar erkeklik yoksa, o halde ben kendimi öldürürüm.

İslâm Bey (*Bir ısrarlı bir ağırbaşlılıkla*) — Gideceğim… gideceğim… gideceğim… yoluma cehennemin ateşleri saçılsa yine

gideceğim, göğsüme Azrail'in pençesi dayansa yine gideceğim, babamın mezarını çiğnemek gerekse yine gideceğim, ninemin vücudu ayağımın altında ezilecek olsa yine gideceğim, gerçekten benim için öleceğini bilsem yine gideceğim.

Zekiye (*Öfkeyle gezinerek, sesi işitilecek tonda, kendi kendisine*) **—** Ah, inanmıyor! Kendi için öleceğime inanmıyor… belki öldüğüm zaman da inanmaz. (*Öfkeyle İslâm Bey'e dönerek*) Gideceksin… gideceksin… niçin gideceksin?

İslâm Bey (*Ağırbaşlılıkla*) **—** Kandil geceleri kabristan ziyâretine gidersin a.

Zekiye (*Öfkeyle*) **—** Giderim… sonra?

İslâm Bey — Hiç benim ocağımdan oralarda yatar adam gördün mü? Atalarımdan kırk iki şehit adı bilirim, rahat döşeğinde ölmüş bir adam işitmedim. Anladın a? Bir adam işitmedim… Devlet savaş açmış. Düşman sınırda şehitlerimizin kemiklerini, topraklarını çiğnemeye çalışıyor. Hiç nasıl olur ki, düşmanın silâhı vatana çevrilsin de, karşısında önce benim göğsümü bulmasın? Hiç nasıl olur ki, vatan tehlikede bulunsun da, ben evimde rahat oturayım? Hiç nasıl olur ki, devlet yerinden oynasın da ben mıhlanmış gibi burada kalayım? Hiç nasıl olur ki, vatan sevgisi bu gün her şeyden kutsal olsun da ben yalnız senin aşkınla uğraşayım? Hiç nasıl olur ki, dünyada her şeyin ilerlediğini bilip dururken, ben babamdan, atalarımdan aşağı kalayım? Vatan! Vatan! Vatan tehlikede diyorum… işitmiyor musun? Beni Allah yarattı, vatan büyüttü. Beni Allah besliyor, vatan için besliyor. Ben anamın karnından vatana geldiğim vakit açtım, vatan karnımı doyurdu… Çıplaktım, vatan sâyesinde giyindim. Vatanımın nimeti kemiklerimde duruyor. Vücudum vatanın toprağından, nefesim

vatanın havasından… Vatanımın uğrunda ölmeyeceksem, ya ben niçin doğdum? Ben adam değil miyim? Görevim yok mu? Vatanımı sevmeyeyim mi? Ah, vatanını sevmeyen adamdan, sana nasıl sevgi bekleyebilirsin?

Zekiye — Eğer… vatan… Vatan olunca… ben… ne derim? Ben… ben ne diyebilirim? Git! Git beyim! Dünyanın bu hâli de varmış! Ben vatanı bilirdim, ben vatan sözünü işitmiştim. Ancak iki yüreği birbirinden koparır sanmazdım. Benim gönlümü kopardı, hâlâ içime kanları akıyor. Gözümle görmüş gibi biliyorum. İstediği kadar aksın. Git beyim! Ben olsa olsa, bir iki damla yaş dökerim. İzin vermezsen onu da dökmem, gönlümde saklarım. İsterse her damlası bir damla zehir olsun. Kavgaya gideceksin değil mi? Vatanın için gideceksin, değil mi? Beni de unut, dünyayı da unut… Ben… ben bir mektubunu bile istemem. İnşaallah esenlikle gelirsin. O vakit burada bir kul bulursun. Ben her vakit kulunum… Yok eğer… Of! Sanki her sözü söyledikçe ciğerimden bir alev kopuyor da boğazıma sarılıyor. (*Şiddetle ağlayıp yere kapanır.*)

İslâm Bey — Bâri ben tekmil edeyim. Eğer vatanım için şehit olacak kadar bahtım varsa, o zaman sen de istediğin adamı seçebilirsin.

Zekiye — Allah yüz bin kere canımı alsın. Bana gözünün önünde ellerimle gönlümü paralatacaksın? Sen şehit olursan mı? O vakit benim dünyada ne ilgim kalır? Ben niçin yaşayacağım… Hayatından bıkanlara dünyada ölümden kolay bir şey mi olur? Beni gerçekten yolunda ölemez mi zannediyorsun? Bir kere yüzüme bak. Ölüden ne farkım kalmış (*Kendi kendisine*) Acaba birbirinden ayrılmış da ölmüş iki garibin toprağını havada birleştirecek kadar olsun feleğin insâfı yok mudur? (*Âşıkça bir tavırla*) Gel beyim… benden bir yemin istemiyor muydun? Âlemleri aşk üzerine yaratan

Rabbimin bin bir ismine yemin ederim ki, dünyada da âhirette de Zekiye senindir, senin kulundur.

İslâm Bey — Ben de Allahın…

Zekiye (*Sözünü keserek*) **—** Sus! Yemin edeceksen istemem. Ağzından bir yalan çıkabileceğini bir dakika düşünsem, o dakikada çıldırırım. Ah! Bilsen seni gözüm nasıl görüyor? Gönlüm nasıl biliyor? Yüzüne baktıkça Allahın bağışı canlanmış da önümde geziyor sanıyorum. Sen erkeksin… belki böyle şeyler hatırına gelmez. Seni gördükçe ne düşünüyorum bilir misin? Buradan gittikten sonra zihnimde kalacak hayâlini kıskanıyorum da, beni bütün bütün unuttuğunu istiyorum. Delilik… değil mi?

İslâm Bey — Allah aşkına bir az gayret bırak ki, vedâ edebileyim. Benim gönlümü demirden mi sanıyorsun. (*Kendi kendisine*) Görev yolunda her şeyi fedâ etmeye dünyada herkesten çok kendimi haklı bilirken, on yedi yaşında bir kız kadar olamadım. Ben kederimden ağlamamaya çalışıyorum, o merhametinden gülmekle uğraşıyor. (*Bir az düşündükten sonra*) Bundan sonra ölürsem, hattâ senin için bile gam yemeyeceğim… Vatanda senin gibi bir kız görmek, gözümde sana sâhip olmaktan da büyüktür. (*Uykudan uyanır bir hâl ile*) Hem… emin ol… düşman üzerime gülle değil, yanardağlar, kuyruklu yıldızlar atsa, yine ölmeyeceğim.

Zekiye — Umut… hayâl…

İslâm Bey — Sen Allahın adâletini bilmez misin?

Zekiye — Bilmekle ne olur?

İslâm Bey — Bir kere düşün. Vatan ki, herkesin hakkını, hayatını korurken onun korunması gerekince vatan evlâtlarını sınırlara kırbaçla sürüyorlar. Vatan ki, herkesin gerçek anası iken bir çok adamlar sağlığında

üstünden, hastalığında ilâcından geçinmeye çalışıyor; vatan ki her karış toprağı atalarımızdan birinin kanıyla yoğurulmuş iken kimse üzerine iki damla gözyaşı dökmek istemiyor! Vatan ki, kırk milyon can besliyor; hâlâ uğrunda isteyerek can verecek kırk kişiye sâhip olmamış! Vatan ki, bir zaman kılıcının sâyesinde bir kaç devlet yaşarken şimdi bir kaç devletin yardımiyle kendini muhafaza edebiliyor! Vatan ki, hâlâ erkeklerimiz anlamını bilmiyor, kadınlarımız adını işitmemiş; işte, kibir say, gurur say, delilik say, her ne sayarsan say! Ben o vatanı sana bana muhtaç görüyorum. Ben yürekte asker ister ki, düşüncesinde ne kadar umudu, gönlünde ne kadar isteği varsa, vatan sözü ortaya çıkar çıkmaz hepsi birden sabaha rastgelmiş yıldız gibi görünmez olsun; sen yaratılışta ana ister ki, vatana benim gibi çocuk yetiştirsin. Ya Cenâb-ı Hakk'ın adâletine, hikmetine nasıl yakışır ki, bu vatanseverlik düşüncesi memleketimizde daha anasının karnına yeni düşmüş çocuk gibi küçücük bir şey iken; seni, beni dünyadan alsın da o düşüncenin de, o düşünce sâhibinin de varlığını saçma bıraksın? Estağfurullah…[5] Bir kadının karnını yarıp da içindeki saçı bitmedik masumu paralamak, Kalabaka haydutlarına yakışır… Kader öyle zulümlerden uzaktır… Elbet de uzaktır. Hem yaşayacağız, hem vatanın gelecekteki tâlihini göreceğiz, hem dünyada vatan yoluna ölmeyi bin yıl yaşamaktan hayırlı bilir çocuklar bırakacağız. Çok zaman geçmez beni karşında süngü, kurşun yarasından yapılmış nişanlarla süslenmiş görürsün…

Zekiye — Hayâl! Hayâl! Babam da böyle şeyler söylermiş! Babam da böyle umutlarda bulunurmuş! Ninem her gece anlatırdı… Sonucunda ne oldu. Hâlâ öldüğü yeri kimse bilmiyor!

İslâm Bey — Neden öldüğü kanısına varıyorsun?

Zekiye — Hiç sağ olan adam on beş yıl sevgili haremine,[6] sevgili oğluna, sevgili kızına bir haber olsun göndermez mi?

İslâm Bey — Kim bilir! İnşallah esenlikle şu savaştan dönmek nasip olsun, ben sana elbet de babandan bir haber alırım.

Zekiye — Ölmüş adamın ne haberi olacak?

İslâm Bey — Mezarını olsun öğreniriz a. Vakit yaklaşıyor. Gel seninle mertçe bir vedâ edelim. O nurdan parlak, gülden temiz ağzınla vatanına dua et… Elbet de Allah kabul eder. (*Kendisini tutarak ve gülümsemeye çalışarak*) Gözlerinden dökülen inci taneleri nedir ya? Hani dayanacaktın? Hani ağlamayacaktın? Bir az gülmez misin? Gül yüzün gülümsemeden ayrıldıkça, baygın gözlerinden daha mahzun duruyor. (*Kendi kendisine*) Mertçe vedâ bu ise, âşıkçasını Allah kimseye göstermesin. Gayret… Bir az gayret edelim… Seni Hudâ'nın[7] birliğine emanet ettim… Vatanına duayı unutma. İşte… İşte… Ben gidiyorum… Ben gidiyorum… (*Şiddetle atılarak*) Gidiyorum… Gidiyorum… Yaşasın vatan! (*Zekiye oturduğu yere yığılır, İslâm Bey çıkar*)

Üçüncü Meclis

Zekiye (*Bir iki dakika o durumda kaldıktan sonra odanın her yanına göz gezdirerek*) **—** Sonunda gitti… Yoksa düş mü idi? Ah… Sevinecek bir şey olaydı, belki düş çıkardı. Beni de kendi gibi dayanıklı sanır, değil mi? Gösterdiğim çabaya inanır, öyle mi? Ah! Gönlümde ne ateşler yanıyor, ciğerime ne hançerler vuruluyor, gözümden ne zehirler akıyor! Bilseydi, belki beni böyle bırakacağına acırdı da, öldürür öyle giderdi. Beyim! Sen beni vatanın için terk ettin, ben seni kimin için terk edeyim? Benim vatanım da sen idin, canım da sen idin. Topu (topu) iki kerecik görmek nasip oldu. Gördüğüm vakitlerin bir dakikası geri dönebilse, yerine olanca ömrümü

fedâ ederdim. Şimdi yanımda idi, tutamadım! Hâlâ bağırsam sesimi işitecek… Sanki gönlün eli var, pençesini atıyor da boğazımı sıkıyor; nefesime yol vermiyor! Hâlâ koşsam arkasından yetişeceğim… Sanki gönlümün zinciri var, vücudumu sarıyor da gücümü kesiyor, ayaklarımı birbirine dolaştırıyor. Ayrılık… Ayrılık… Yine ayrılık… Yine ayrılık… Yine ayrılık… Ah! Sanki nefes mi alıyorum… Canımın bir parçası kopuyor da ağzımdan yere dökülüyor. (*Bir az düşündükten sonra*) Niçin ölümü bekleyeyim durayım? Aslında her nefeste bütün ömrüm gidiyor. Aslında ben bu durumda üç gün yaşamam. Bu gün ölüversem ne olur? Gönlümün paralanmadık neresi kaldı? Varsın üzerinde bir de bıçak yarası bulunsun. (*Bir az düşündükten sonra*) Ya o… O yaşayacak… Eğer duyar da benden sonra kendisini öldürürse… Niçin? Niçin öldürsün? Onun vatanı var, vatanına hizmet edecek… Vatanını benden çok sevmeseydi, gitmezdi… Sanki öldükten sonra her zaman hayâlinde mi kalacağım? Ninemi gözümün önüne getirmek istiyorum da, mümkün olmuyor. Zavallı kadının belki mezarda gözlerine baksalar hâlâ bebeğinde Zekiye'si bulunur. O her zaman beni düşünsün? Kara toprak neleri örtmez! Yokluk içinde neler kaybolmaz! (*Bir az düşündükten sonra*) Ya benden sonra… Ya benden sonra bir… bir başkasını severse… Dünya bu ya… kim bilir? Yemin de etmedi… Ben ettirmedim. (*Hayâlet görmüş gibi korkarak ve minderin üstüne yığılarak*) Yok… Yok… O, dünyada benden başka kimseyi sevmez… Kimseyi sevmez. Severse mezarımı parçalar, kanlı kefenimle önüne çıkarım. (*Öfkeyle acı acı gülerek*) Ben onun yoluna öleyim de, o başkasını sevsin! Ah! Kendimi öldürüp de düşmanımı düşmansız mı bırakayım? (*Yine mindere kapanarak*) Yârabbi! Yârabbi! Ben mezarın yılanlarına, çıyanlarına râzıyım… Gözümün önünde korkunç korkunç hayâller geziyor! Nineciğim!

Nineciğim… Kara topraklarda yatacağına kızının yanında bulunsan ne olurdu! Aç… Kollarını aç… Kucağını aç… Ah… Üşüyorum… Korkuyorum… Kendi hayâlimden, kendi düşüncemden… Kendi kendimden korkuyorum… Kucağını açmazsan, hiç olmazsa mezarını aç da, ben de bir köşesine sokulayım…

Dördüncü Meclis

Zekiye odada;

İslâm Bey ile gönüllüler dışarıda

İslâm Bey (*Sokakta*) — Arkadaşlar, hep buradayız değil mi?

(*Zekiye sesi işitir, sık sık pencereye koşar, camın bir yanına saklanır*.)

Bir Gönüllü (*Gözü ile çevreyi süzerek*) — Hep buradayız.

İslâm Bey — Kardeşler! Bayrağıma toplanmışsınız,[8] övünürüm. Ancak, bilmem benden memnun olacak mısınız? Ben kavgaya gidiyorum. Fakat ölmek niyetiyle gidiyorum. Aylığım yok, istiyenler yanıma gelsin. Yağma düşünmem, düşünenler çevremden çekilsin. Rahat aramam, arayanlar arkama düşmesin. Kurşundan gülleden korkmam, korkanlar karılarının yanında otursun. Mümkün olsa, bütün vatan kardeşlerime şu zayıf vücudumu siper edeceğim; mümkün olsa vatanımı gönlümün içinde saklıyacağım, göğsüm parça parça olmadıkça bir taşına kimsenin elini dokundurmayacağım… İşitiyor musunuz? Söylediğim sözleri anlıyor musunuz? Ölüm korkusunu bütün bütün gönlünüzden çıkarmak elinizden gelir mi? Göğsünüzü vatanın sınırını korumak için yapılmış istihkâm değerinde bilmek elinizden gelir mi? Kendinizi şimdiden ölmüş tutmak elinizden gelir mi? Ölümünüzü aramaya gidebilir misiniz? Biz vatanı koruyacağız. Allah da bizi koruyacak... korumazsa yine kendisi bilir. Kendinize bu kadar güveniyor musunuz? Nereye gideceğimizi bilseniz,

nereye gideceğimizi benim gibi gözünüzün önüne getirseniz… şüphe etmem ki, hepiniz benim gibi olurdunuz. Arkadaşlar! Tuna boyuna gideceğiz… Tuna bizim için âb-ı hayattır,[9] Tuna aradan kalkarsa vatan yaşamaz; vatan yaşamazsa, vatanda hiç bir insan yaşamaz… Belki yaşayan bulunur… Evet! Belki bulunabilir. (*Büyük bir öfkeyle*) Yok… yok… Yaşayan bulunur; ama insan değildir. İnsan vatanının ayaklar altında çiğnendiğini görürse yaşamaz. İnsan kendisini besleyip büyütenin ayaklar altında çiğnendiğini görürse yaşamaz. Kendisini besleyip büyüteni ayak(lar) altında görüp de yaşıyan, köpekten alçaktır. Kardeşlerim! İnsan köpekten alçak değildir. İnsan hiç bir vakit köpekten değil, hiç bir şeyden alçak olamaz. İnsandan büyük bir Allah var! Allah vatana sevgiyi emrediyor. Bizim vatanımız, Tuna demektir. Çünkü
Tuna elden gidince, vatan kalmıyor. Tuna kıyısının neresini karıştırırsanız içinden ya babanızın, ya kardeşlerinizin bir kemiği bulunur… Tuna'nın suyu bulandıkça üzerine çıkan topraklar, korunması için ölen vücutları oluşturan maddelerdir. Osmanlı nâmı işitileli Tuna geçildi, bir kaç kere geçildi, bir çok kere geçildi. Fakat bir vakit alın(a)madı. Osmanlılar durdukça, yine bir vakit alın(a)maz; hele Osmanlılar, Osmanlılığın ne demek olduğunu bilirse, hiç bir vakit alınamaz. Vatanınız için ölmeye hazır mısınız? Tuna boyunda ölmekten çekinmez misiniz? Biz ölmeyince, düşman Tuna'dan geçemeyecek. Geçenler bizi ya ölmüş ya da yaralı bulacak. Ben öleceğim diyorum, içinizde ölümden korkmayan kimdir? Arkamdan ayrılmamaya Allah'la yemin eder misiniz?

Gönüllüler — Allah'la yemin ederiz. Besâ![10] Besâ! Besâ!

İslâm Bey — Beni seven bir vakit ardımdan ayrılmaz…

Beşinci Meclis

Zekiye yalnız

Zekiye (*Pencerenin kenarından acı acı gülerek*) **—** Beyi seven bir vakit ardından ayrılmazmış! Bak, söz söylerken vatandan başka bir şey düşünür mü? Bak, hiç hatırına gelir mi ki, burada bir zavallı var; kendisinden ayrılmayı canından ayrılmaktan beter biliyor da ayrılmamaya çâre bulamıyor! Seni seven bir vakit ardından ayrılmaz, öyle mi? İşte ben de ayrılmayacağım… Amma erkek değilmişim… Kim bilecek?

Altıncı Meclis

Zekiye, Hanife

Hanife (*Odaya girerek*) **—** Kızım! Hanım kızım!

(Zekiye telâşla bir odaya koşar)

Hanife — Nereye gidiyor? Nereye gidiyorsun? Kızım! Benim hanım kızım! Ben hasta olunca bir fincan ilâcı iki saatte getirir; kendi istediği iş için, bak keklik gibi sekiyor!

Zekiye (*Yarı giyinmiş olduğu halde odaya girer, Hanife'yi görmez, bir yandan giyinir*) **—** Kardeşim! Efendim kardeşim! Kucağımda öldüğün zaman arkandan çıktığı için saklamıştım. Şimdi kim bilir ben kimin kucağında öleceğim de arkamda bulunacak? Hastalık bulaşırmış! Keşke gerçek olsa da, bana bulaşsa… Keşke benim de bir kardeşim olsa da, onun kucağında ölsem.

Hanife — Bu nasıl kılık? Ne yapıyorsun?

Zekiye (*Öfke ve üzüntüyle titreyerek*) **—** Gel buraya kadın! Beni bahçelere götür de erkeklere göster diye sana kim dedi? Bana bir erkekten mektup getir diye sana kim dedi? Kim dedi? Kim dedi? Söyle bakayım?

Hanife — Kızım! Hanım kızım! Ne oluyorsun?

Zekiye — Ne mi oluyorum? Ben bilir miyim, ne oluyorum? Çıldırıyorum, aklım başımdan gidiyor. Kendimi öldüreceğim. Anladın mı? Sebep de sensin… Hepsine sebep sensin… Hepsine…

Hanife — A kızım! Ben ne yaptım?

Zekiye — Ne mi yaptın? "Beni seven arkamdan ayrılmaz," dedi, işitmedin mi? Sesi hâlâ buraları dolduruyor, işitmiyor musun? Yüreğime sarılan aslan pençesini görmüyor musun? Beni çekiyor… Bilmezsin ki, nasıl çekiyor? Bir kere de yüzüme bak! Hiç benim gözlerimi böyle kan içinde gördün mü? Hiç benim yüzümü böyle toprak renginde gördün mü? Çekiyor… Aslan pençesi çekiyor… Tâ yüreğimde… Tâ can evimde… Sebep de sensin… Anla da ben ne yaptım deme… (*Mindere kapanıp ağlayarak*) Keşke memelerinden ağzıma süt yerine zehir akıtaydın da bu halleri görmeyeydim.

Hanife — Kızım! Hanım kızım! Hay Allah canımı alsın. Ne diyeceğimi de bilmiyorum.

Zekiye (*Kendisini toplayarak*) **—** Sütnineciğim! Benim merhametli sütnineciğim! Ben sana böyle acı sözler söyler miydim? Ben senin böyle yüzüne bağırır mıydım? Elimde değil… Kendimi tutamıyorum. Ah! Hâlimi bilmezsin ki… Sütnineciğim… Verdiğin süt iliklerimde duruyor. Hâlâ gözümün önündedir. Ben çocukken ağlasam kederinden acı acı gülerdin, gülsem sevincinden gözlerin dolardı. Ben keyfimi bozsam hastalanırdın, hastalansam sen ölüm hâline gelirdin. Bak bu yaşa geldim de hâlâ kucağına yakışıyorum… Benim için ağladığın elvermedi mi? Döktüğün yaşlar yüzüne yer etmiş! Gönlünü mü kırdım? Sen gücenmezsin, değil mi? Sen bana helâl edersin, değil mi? Sütnineciğim! Nineciğim! Hakkını helâl et! Ben gidiyorum.

Hanife — Kız sen çıldırdın mı? Beni ak saçımla tımarhanelerde mi süründüreceksin? Nereye gidiyorsun?

Zekiye — Ah! Nasıl seviyorum bilsen! Gitmezsem mutlak kendimi öldüreceğim. Dünyam, âhiretim yıkılacak… O da görevim değil. Cehennemde azap ederse Allah eder. O dünyada kalacak, o… Ben kara toprakta yatacağım, o belki başkasının… (*Şiddetle Hanife'nin kucağına koşarak*) Ah! Nineciğim! Sanki ninem mezardan çıkmış da giysilerini değiştirmiş. Beni bırak! Beni düşündürme! Çıldırdığımı ister misin? Ne kendimi öldürebiliyorum ne ölü yaşamak elimden geliyor. (*Ağlayarak*) Gideceğim. Gideceğim. Onu seven bir vakit ardından ayrılmazmış!

Hanife (*Şaşkın şaşkın*) **—** Kızım, kızcağızım! Hay ayaklarım kırılaydı. Hay ağzım kuruyaydı. Hay Allah bin türlü belâmı vereydi de…

Zekiye — Sus! Kendisine kötü dua etme! Ben şimdi kendimde değilim. Aklım başımda yok. Ölümden beter hâller geçiriyorum. Cehennem azabı çekiyorum, değil mi? İşte bana bu belâların bir dakikası, şimdiye kadar yaşayışımdan tatlı geliyor! Şimdi gideceğim. Kim bilir, bu gece hangi ağacın altında, hangi mezarın üstünde yatacağım? Kim bilir, çevremde akrep mi bulunacak, yılan mı dolaşacak? Kim bilir, aç mı kalacağım, susuzluktan mı öleceğim? Gideceğim… Yine gideceğim… İslâm'ın arkasından gideceğim. O da benim gibi "Gideceğim, gideceğim!" diyordu. (*Zekiye bu sözleri söylerken, Hanife gittikçe şaşırır. Zekiye gittikçe öfkelenerek mertçe bir tavırla*) Gideceğim. Gideceğim. O gitti, ben hâlâ burada duruyorum. (*Zekiye kapıyı gürültüyle örter çıkar.*)

Yedinci Meclis

Hanife yalnız

Hanife (*Kendisini toplayarak*) **—** Ah! Nereye? Kapıyı paralamış! Hâlâ gidiyor. Kızım! Kızım! Zekiye! Gerçekten gidiyor, gerçekten gitti. Ah! (*Mindere yığılır*)

(Perde Kapanır)

PERDE II

(*Perde açılınca Silistre kalesinin bir tabyasında ötede beride bir takım gönüllüler oturmuş. Zekiye, erkek giysisiyle içlerinde görünür.*)

Birinci Meclis

Gönüllüler, Neferler,

Abdullah Çavuş, Zekiye

Bir Gönüllü — Susun… Susun…

Başka Bir Gönüllü — Ne var?

Önceki Gönüllü — Mızıkayı işitmiyor musun?

İkinci Gönüllü — Ey, telâşın ne? İşte asker geliyor.

Birinci Gönüllü — Hava kavga havası…

Zekiye — Mızıka kavga havası çalıyorsa biz de kavga türküsü söyleriz.

İkinci Gönüllü — Şunun da çocukluğuna bak!

Abdullah Çavuş — Bunun çocukluk neresinde? Kavgada kavga türküsü söylemekle kıyâmet mi kopar?

Birinci Gönüllü — Canım susun…

Bir Kaç Kişi Birden — Gelin türküye! Gelin türküye!

Hepsi Birlikte:

Âmâlimiz, efkârımız ikbâl-i vatandır.
Serhaddimize kal’a bizim hâk-i bedendir
Osmanlılarız ziynetimiz kanlı kefendir

Gavgaada şehâdetle bütün kâm alırız biz
Osmanlılarız can veririz nâm alırız biz
Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda
Can korkusu gezmez ovamızda dağımızda
Her kûşede bir şîr yatar toprağımızda
Gavgaada şehâdetle bütün kâm alırız biz
Osmanlılarız can veririz nâm alırız biz
Osmanlı adı her duyana lerze-resândır
Ecdadımızın heybeti mâruf-u cihândır
Fıtrat değişir sanma! Bu kan yine o kandır
Gavgaada şehâdetle bütün kâm alırız biz
Osmanlılarız can veririz nâm alırız biz
Top patlasın, ateşleri etrâfa saçılsın
Cennet kapısı can veren ihvâna açılsın
Dünyada ne bulduk ki ölümden de kaçılsın
Gavgaada şehâdetle bütün kâm alırız biz
Osmanlılarız can veririz nâm alırız biz[11]

İkinci Meclis

Öncekiler, Askerler,

Miralay Sıdkı Bey

Sıdkı Bey — Kalede kalmak isteyenler bir tarafa ayrılsın.

Bir Gönüllü — Hep burada kalmak istiyoruz ki, buraya geldik. Birbirimizden niçin ayrılacağız?

Sıdkı Bey (*Hiç kimseye yüz vermeyerek*) **—** Ağalar! Düşman suyu geçti. Şehrin öbür tarafında herkes birbirine giriyor. Memleket bir iki güne kadar bütün bütün kuşatmaya uğrayacak gibi görünüyor. Allah zevâl[12]

vermesin, devlet kalesini kendi askeriyle de koruyabilir. İçinizden her kim burada bulunmak istemezse, paşadan izin var, hemen bu gün dışarı çıksın.

Bir Gönüllü — Düşman çok, asker az, bizi daha azaltmak mı istiyorsunuz?

Abdullah Çavuş — Asker az olmakla kıyâmet mi kopar? Azdan az olur, çoktan çok.

Sıdkı Bey — Kıyâmet mi kopar? Kıyâmet mi kopar? Sen sus da bir az şunlar söylesin.

Abdullah Çavuş. **—** Ay, ben söyleyince kıyâmet mi…

Sıdkı Bey (*Sözünü keserek*) **—** Sübhân-Allaah![13] Ağalar… Kuşatmada kurşundan, gülleden başka açlık, susuzluk da var. Kim kendisini kurtarmak isterse…

Bir Gönüllü (*Miralayın karşısına gelerek*) **—** Bey! Bey! Biz buraya kendi irâdemizle geldik. Gelişimiz ancak bu gün için idi. Siz bir elinizle bize düşmanı gösteriyorsunuz, bir elinizle kaçacak kapıyı! Saçıma sakalıma ak düşmediğine mi bakıyorsun? Ben yaşadığımı yeter görüyorum. Kefenimi boynuma, şehitliği gözüme aldım. Bağdat'tan buraya kadar o niyetle geldim.

Abdullah Çavuş — İşte hepsi de böyle söyleyecek, hepsi de bu akılda… Ay! Ne darılıyorsun? Bir kere de iş benim dediğim gibi çıkarsa kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey (*Hiç birine yüz vermeyerek, gönüllüye*) **—** Birâder, sözüm size değil.

Bir Gönüllü — Hangimizedir?

Başka Bir Gönüllü — Hangimizi daha kavga başlamadan düşmandan yüz çevirecek kadar alçak sanıyorsunuz?

Sıdkı Bey — Pek iyi! Siz de bizim gibi vatan yolunda ölmek istiyorsunuz. Çalışmanız Allah'ın katında ziyan olmaz. Hayatınız giderse adınız kalır. İnsan olana öldükten sonra bir güzel ad bırakmak, belki hiç ölmemekten hayırlıdır. Gönlünüzü sağlam tutun, ölümden korkmayın ki, korksanız da korkmasanız da elbet de bir gün gelir sizi bulur. Kurtulamayacağı şeyden kaçmak insana lâyık değildir. (*Zekiye'ye hitaben*) Çocuk!

Zekiye — Efendim.

Sıdkı Bey (*Garip bir bakışla yüzüne bakarak*) — Sen kimsin?

Zekiye (*Telâşla*) — Âdem...[14]

Sıdkı Bey — Adın nedir?

Zekiye (*Kendisini toplayarak*) — Âdem efendim.

Sıdkı Bey (*Kendi kendisine*) — Ne münâsebetsiz hulyâlar! (*Zekiye*'ye) Kaleden çıkmaya izinlisin.

Zekiye — Kalede kalmaya izin yok mu?

Sıdkı Bey — Çocuğum! Ne işe yararsın ki, seni alıkoyayım?

Zekiye — Vatan için öleceğim. Başka ne hizmet istersiniz?

Sıdkı Bey — Sen daha silâh kullanamazsın.

Zekiye — Ben size canımı sunuyorum. Siz bana yaşımın küçüklüğünü söylüyorsunuz. Buraya adam öldürmek için mi geldiniz? Ölmek için mi? Öldürmek içinse beni de öldürün. Ölmek içinse, emin olun ki sizden daha kolay, daha rahat ölürüm.

Abdullah (*Miralaya yaklaşarak*) — İçimizde şu zavallı çocuk kalınca kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey — Sen galiba bir vakit olacak ki, kale elden giderse, yine, "Kıyâmet mi kopar?" diyeceksin.

Abdullah — Hayır beyim, ben ölmeden kale elden gitmez. Öldükten sonra da söz söyleyemem a. Nasıl, “Kıyâmet mi kopar?” derim...

Zekiye — Benden ne istersiniz? Vatan bir Allah tekkesi değil midir? Tekkeye gelen kurbanın semizliğine, zayıflığına bakılır mı? Lütfen, çocuklarınıza da devlet yolunda ölmeye izin verin. Bu kadar gençler veremden, vebâdan ölüyor, bir ikisi de kurşundan, gülleden ölürse ne olur?

Abdullah — Şu (çocuk da kalsa) sanki ne olur? Kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey (*Sevecenlikle Zekiye’nin yüzüne bakarak*) **—** Çocuk… (*Kendi kendisine*) Bıyıksızı ölmek ister, ak sakallısı ölmek ister... ne diyeyim. Allah cümlesini vatana bağışlasın.

Üçüncü Meclis

Öncekiler, İslâm Bey

İslâm Bey (*Göğsünde bir kaç yara olduğu halde koşarak*) **—** Bey! Bey!

Zekiye — Ah!

İslâm Bey — Sudan geçtiler.

Zekiye — Kanlı nişanları göğsünde duruyor.

İslâm Bey — On bin kadar vardılar. Üç yüz kişi ile karşıladık. Üç saat uğraştık. Üç saatte… Ah, üç saatte… Arkadaşların hepsi toprak oldu, hepsi âhirete gitti. Lâkin en güçsüzü bile iki düşman olsun birlikte götürdü. Cenâzeleri yerde yatıyor. Hâlâ düşman, uyur arslan görmüş kartal gibi birine yaklaşamıyor da yanlarında dolaşıyor. Bey! Üç yüz kişi idik. On bin süngüye karşı durduk. Gülle arasında sektik. Başımıza dolu gibi kurşun yağdı. Sonunda süngü süngüye geldik. Osmanlı(’nın) ne demek olduğunu gösterdik, hepimiz öldük… Ah! Hepsi öldü. Yedi kişi kaldık… Sağlıkla kalmayaydık. Allah da bilir ki, ben onlara kavuşmak istedim… Allah da

bilir ki, ben herkesin önünde idim… Cephânem tükendi, kılıcım kırıldı, kollarımdan tuttular, kollarımı bir türlü kurtaramadım. Beni zorla kaleye çektiler. Ne yapayım? Ben ölümü kovaladım tutamadım, beni kovalayanlar tuttular. Esir oldum. Hiç olmazsa vatandaşlarıma esir olmayaydım! Ah, vatan! Vatan! Senin hayatın tehlikede, ben hâlâ sağ duruyorum.

(*Zekiye bu sözler arasında yavaş yavaş İslâm Bey'e yaklaşır, İslâm Bey bayılır, Zekiye'nin kucağına düşer. Herkes çevresine toplanır*.)

Sıdkı Bey — Abdullah, buraya gel. Şimdi beyi alırsın, doğru benim odama götürürsün. Her hizmetine bakarsın. Cerrah çağırırsın. Hekim getirtirsin. Ben gelinceye kadar bir dakika yanından ayrılmazsın, anladın mı?

Abdullah — İyi amma, ya düşman kavgaya başlarsa ben bulunmayacak mıyım?

Sıdkı Bey — Bulunmadığın vakit kıyâmet mi kopar?

Abdullah — Evet! Öyle ya… Kıyâmet mi kopar? Kıyâmet kopmaz amma! Her ne ise… (*Kendisini toplayarak*) Ben de kaleyi kurtarmaya çalışacağıma, böyle kaleler değer bir yiğidi kurtarmaya çalışırsam kıyâmet mi kopar? (*İslâm Beyi kucaklayıp kaldırmak ister*.)

Zekiye — Çekil! İşte canım kucağımda… İşte ölüm hâlinde… Onu da sen mi alacaksın! Biliyor musun? Anlıyor musun? Seviyorum.

Sıdkı Bey — Ne oldun çocuğum?

Zekiye (*Kendisini şaşırarak ve toplamaya çalışarak İslâm'ı Abdullah Çavuş'a bırakır ve yavaş yavaş doğrulur*) **—** Kim? Ben mi? Demek ki, bilmiyorsunuz… Demek… Demek ki… (*Bütün bütün kendini toplayarak sahte bir soğukkanlılıkla*) Anlamamışsınız, ben Manastırlıyım.[15] Şimdiye kadar bu adamın sâyesinde yaşadım… İşte ölüyor… Görüyorsunuz a…

Ölüyor… Canımı alıp da ona verebilir misiniz? Veremezsiniz değil mi? Hiç değilse bırakın da, ben onun konağında doğdum, o da ölecekse benim kucağımda ölsün. Vatan nedir? Biliyorsunuz. Gönül nedir? Bilmez misiniz?

Sıdkı Bey — Git… Git yavrum. Sen de birlikte git. (*Gözlerini silerek*) Ne kadar senedir ki insanın gözü nasıl yaşarır unutmuştum.

(*Zekiye İslâm Beyin arkasından gider. Öteki beriki yavaş yavaş dağılmıya başlar*.)

Dördüncü Meclis

Sıdkı Bey, Rüstem Bey

Sıdkı Bey — Kaybolmuş! Hiç adam kaybolur mu? Özellikle kız… Ben onun nerede olduğunu bilirim. Anasının yanında, kardeşinin yanında… Mezarlarını gözümün önüne getiremiyorum, görmedim ki getireyim, fakat zihnimde buluyorum. (*Mektuba bir daha göz gezdirerek ve acı acı gülerek*) Zavallı adam, kayboldu diye beni avutmak istiyor. Zekiye de gitti öyle mi? Dünyaya yapyalnız geldim. Geldiğim gibi yapyalnız kaldım. Zâti kavgadayım. Kavgada vatanın sınırıyla âhiretin sınırı arasında beyninde ne fark olur? Azrail baş ucumuzda dolaşıp duruyor. Bu gün olmazsa yarın gider hepsini görürüm.

Rüstem Bey (*Miralaya yanaşarak*) **—** Beyefendi! Müsâde buyurur musunuz? Size bir şey soracağım. Benim bir okul arkadaşım vardı; adı Ahmed'di. Tıpkı size benzerdi. Mülâzımlıkla[16] Manastır'a gitmişti. Sonra kayboldu. On altı, on yedi senedir bir haberini alamıyorum. Eğer geçen gün, "Ben Harbiye'den[17] çıkmadım" dememiş olsaydınız, "Mutlak odur, sonradan Sıdkı mahlâsı[18] almış" diye hükmedecektim. Acaba sizin öyle bir kardeşiniz var mıdır? Varsa, bana durumundan haber verebilir misiniz?

Sıdkı Bey — Hayır beyim! Benim öyle kardeşim yoktur. Ama sorduğunuz adamı bilirim, kendim gibi bilirim. Manastır'da yüzbaşı olmuştu. Ali Bey derler bir arkadaşı da vardı. Siz Ahmed Bey'i nasıl severseniz, Ahmed Bey de Ali Bey'i öyle severdi. Belki Ali Bey'i de bilirsiniz.

Rüstem Bey — Nasıl bilmem. Zavallı çocuk... o da bir kardeşimdi. Öyle kardeş ki belki anamız babamız bir olsa düşüncemiz, huyumuz o kadar bir olmazdı. Zavallıyı kurşuna dizmişler.

Sıdkı Bey — Niçin dizdiklerini biliyor musunuz?

Rüstem Bey — Hayır, ben o vakit Bağdat'ta idim. Bir haber şu evden öteki eve gidinceye kadar yarısı etrafa dökülüyor. İçine yarısından çok yalan karışıyor. Manastır'dan Bağdat'a gelen haberlerden ne öğrenilebilir?

Sıdkı Bey — Söyleyeyim de dinleyiniz. Ali Bey Manastır'da evlenmişti. Alayının kaymakamı olacak edepsiz, bir gece beyin evine misafir gider. Ne misâfir! Kahrolacak mel'un,[19] vatanın namusunu korumak için beline takılan kılıcı eline alır da zorla çocuğun haremine tecâvüz etmek ister. Bir asker, bir insan, öyle bir köpeğe ne yapar? Beynine bir tabanca vurur, canını cehenneme gönderir. Askerlik gayretini, insanlık nâmusunu bilenlerin hepsi, çocuğu alkışlarlar.

Rüstem Bey — Kim olur da alkışlamaz?

Sıdkı Bey — Dîvân-ı Harp![20] O, hiç sizin düşüncenizde bulunmadı. O vakitki dîvân-ı harplerin üyelerini bilirsiniz a? Hani bir rütbe üst tarafındaki zâbite çubuk doldurarak, vekilharçlık[21] ederek, ayak öperek, dayak yiyerek yetişen ağalar! Çocuğun bir mahkemede asker kaçağı gibi, vatan hâini gibi kurşuna dizilmesine hükmettiler.

Rüstem Bey — Allah Allah!!!

Sıdkı Bey — Şimdi bir de kendinizi Ahmed Bey’in yerine koyun. Ali’yi kurşuna dizecek bölüğü kumandaya emir alaydınız, ne yapardınız?

Rüstem Bey — Allah göstermesin! Ben kurşuna dizilirdim, yine o alçaklığı yeğlemezdim.

Sıdkı Bey — O da tıpkı sizin gibi düşündü. Anlaşılıyor ki bir okulda, bir meslekte yetişmişsiniz. Ahmed Bey emri alır almaz, doğru Dîvân-ı Harb’e gitti. Ben yanında idim, durumu tamamıyla bilirim. “Ben askere, bu yolda can vermek için girdim. İsterseniz beni de Ali Bey’le birlikte kurşuna dizin. Hazırım. Ancak, cellât olmak elimden gelmez. Hattâ emrettiğiniz iş cellâtlık da değil, âdetâ kaatillik. O hizmeti bir başka bendenize[22] gördürün!” dedi.

Rüstem Bey — Benim arslan kardeşim! İnsan Ahmed’im! Adam böyle olur.

Sıdkı Bey — Dîvân-ı Harp bunda da sizin gibi düşünmedi. Ali Bey kaatil idi, Ahmed Bey âsî oldu. Ali’yi kurşuna dizdiler. Ahmedi de… Ahmed’i de, “keçe külâh” ettiler.[23] “Keçe külâh” olmak bir askeri nasıl etkiler, bilirsiniz a?

Rüstem Bey — Allah öyle hâkimlerin yüz bin türlü belâsını versin! Demek ki, insan nâmusunu korumamalı imiş! Demek ki, asker olan cellât olmalı imiş! Öyle mi?

Sıdkı Bey — Zavallı Ahmed; o da Manastır’da evlenmişti, üç yaşında bir oğluyla, on dört aylık bir de kızı vardı. Gördüğü rezâletin, hakâretin üzerine, evine gidemedi. İki mâsum, iki günahsız çocuğunun yüzüne bakmaktan utandı. O gülle, kurşun yağdığı zamanlar metris[24] altına girmeyen adam, biri yüzüne baksa kendisini utancından eriyecek sanırdı. Vahşi hayvanlar gibi ormanlarda, ağaç kovuklarında saklanırdı. Her gün bin

kere kendini öldürmeye kalkışırdı. Sonra bu dünyaya kendi isteğiyle gelmediğini düşünürdü; öteki dünyaya kendi isteğiyle gitmekte hak göremezdi. Allah'ın hikmetiyle, insanın bahtıyla, dünyanın durumuyla ilgili ne okumuş, ne işitmiş ise hepsi her dakika gözünün önünde dolaşırdı. İnancında Allah'ı, onun yarattıklarını, kendi adâletinin kavrayışından yaratmış bir kahredici güç bulmuştu. Allahı'nı severdi, kulluk ederdi, fakat o kadar gözü korkmuştu ki merhamet edilmesi için yalvarmaya cesaret edemezdi. Ama insan… İnsan gözünde o derece alçaktı ki kendinin de insan olduğunu düşündükçe, kendi kendisini aldatmaya çalışır, karnını doyurmak için dağ başlarında dört ayaklı yürür, ağzıyla otlardı. Ah! Kendisini taşıyıp da bu dünyaya getiren ana, o zaman şüphesiz karnını yüz bin parça ederdi. Dünya… Ya hele dünya… Bir kere onun gözüyle bak. Sanki felek, bir çocuk… Dünya onun elinde bir top… Felek oynar, dünya yuvarlanır. Çocuk oynar, top aşınır… Şimdi kırmızı görünen şey, gözünü yumup açıncaya kadar sarı olur. Şimdi doğru görünen şey, gözünü yumup açıncaya kadar eğrilir. (*Kendisini kaybederek*) Ah! Kaç bin kere kuyrukluyıldız kadar bir yıldırım olup da bu çocuk oyuncağını, bu alçak toprağı, bu zulüm dünyasını, bu insana mezar olmaktan başka bir şeye yaramayan belâlar âlemini bir vuruşta yüz bin parça etmek hayâleriyle çıldıracak derecelere geldim… Kaç bin kere…

Rüstem Bey (*Sözünü keserek*) — Biz Ahmed Bey'den söz ediyorduk. Şimdi kendinizi söylemeye başladınız.

Sıdkı Bey (*Kendisini toplayarak*) — Yok! Ben bazı kere konuşurken öyle dalarım. Zavallının çektiği felâketleri gözümün önüne getirdim de…

Rüstem Bey — Zararı yok... Sonra ne oldu? (*Kendi kendisine*) Bu, mutlaka Ahmed'dir a. Kendini bildirmek istemiyor.

Sıdkı Bey — Sonra ne olacak? Âhirete gidemeyince, dünyada âhiret için yaşayanların dünyası olan Hicaz'a gitmişti. O zamanlar gönlü âdeta taş kesilmişti. Belki üzerine hızlı çarpılsa ateş çıkardı, ama kendisi etkilenmezdi.

Rüstem Bey — Hicaz'da da yanında mıydınız? Sözlerinizi kendi vicdânınızı anlatır gibi söylüyorsunuz!

Sıdkı Bey — Size dedim a, her hâlini bilirim, kendimi bilir gibi bilirim.

Rüstem Bey (*Kendi kendisine*) — Hiç şüphe kalmadı.

Sıdkı Bey — Garip hâldir! Hicaz'da bulunduğu zaman hiç dünyayı düşünmek istemezdi. Eşini, çocuğunu unutmuştu. Bir türlü vatanını unutamadı. Bir türlü devletin kendisini yetiştirmek için harcadığı paraları gönlünden çıkaramadı… Sonunda görev, vicdânına üstün geldi. Yine askere girdi. Amma ne asker! Nefer…

Rüstem Bey — Nefer mi?

Sıdkı Bey — Nefer… Hem neferlik tam beş yıl sürdü, tezkeresini bırakmadıkça onbaşı olamadım!

Rüstem Bey — Onbaşı mı olamadın? Sen mi?

Sıdkı Bey (*Tehdit ile bakarak*) — Hayır, ben değil… O… Ahmed Bey! (*Yine kendisini toplayarak*) İş o derecede kalsa… Eski rütbesini tekrar alıncaya kadar hiç kimseye kendisini bildirmemişti. Bir daha keçe külâh olmayı kim ister? Yalnız, o rütbeye geldikten sonra Manastır'da bir dostuna mektup gönderebildi, Manastır'da topu bir dostu vardı, mektup gönderişi de çoluğundan çocuğundan bir haber almak içindi. Sağlıkla haber almıya kalkışmaya idi. İlk aldığı mektupta hareminin kendisi için beş yıl verem döşeklerinde yattıktan sonra özlemle öteki dünyaya gittiği yazılmıştı. Arası

iki yıl geçmedi, dostundan bir mektup daha aldı. İkinci mektuptan ne haber beklersiniz. Oğlu da vefât etmiş. Son nefesinde iki söz söylemiş: Önce, “Babacığım!” demiş; sonra, “Vatan…” Babacığım dediği vakit gözlerini gök yüzüne dikmiş, sanki babasını aramış. Vatan dediği vakit çevresine bakınmış; sanki her bakışı, “Yatacağım toprağı düşmana çiğnetmeyiniz!” dermiş… Felâket bununla bitti mi sanırsınız? Hayır! Dostundan bir yeni mektup daha geldi. İçinde “Kızın kayboldu!” diyor; kızının da öldüğünü söylemek istiyor. Belli ki o zavallı da ihtiyarlamış! O zavallının da yüreğine zayıflık gelmiş! Çektiği belâlardan o kadar yılmış ki, Ahmed’e kendi derdinden bir pay vermeye kıyamamış. İşte Ahmed Bey’in hâlini anladınız. Şimdi onun da senin gibi, belki senden büyük bir rütbesi var. Allah rızası için bir yerde rast gelirsen tanıma! İstersen selâm bile verme. Adını işitirlerse, belki yine keçe külâh ederler. Hareminin, oğlunun, kızının mezarını göremedi, belki kendi mezarını da vatanda bırakmazlar. Zavallının vatanı içinde yaşamasını engellediler, belki vatanı için ölmesini de engellerler.

Rüstem Bey — Beyim! Ahmed Bey benim arkadaşımdı, kardeşimdi… Öldü… O kadar öldü ki, hattâ gönlümde, zihnimde arasan hayâlini bulamazsın. Fakat bana yine bir kardeş lâzım… Sen yerini tutar mısın? Yerine seni koysam kabul eder misin? Edersin değil mi? Ben Ahmed Bey’i öldü biliyorum; ben Sıdkı Bey’in sevgisini istiyorum. Ağzımdan Ahmed Bey’in adını kim işitirse Sıdkı Bey’i getirsin yüzüme çarpsın, başımı beynimi paralasın.

Beşinci Meclis

Öncekiler, Bir Gönüllü, Abdullah Çavuş

Gönüllü (*Telâşla yanlarına gelerek*) **—** Bey! Bey! Hücum var… Düşman geliyor…

Abdullah Çavuş — Sanki biz onu bilmiyor muyuz? Düşman gelirse kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey (*Kendi kendisine*) **—** Şu çocuk da bir türlü zihnimden çıkmıyor. Ne acayip hayâl! Oğlum öleli üç yılı geçti…

(*Kavga havası başlar. Trampete çalınır. Herkes silâh başına koşar*.)

(Perde Kapanır)

PERDE III

(*Perde açılınca düzenli bir oda görünür. İslâm Bey yataktadır*.)

Birinci Meclis

Zekiye, İslâm Bey

Zekiye (*Kendi kendisine*) **—** Uyuyor, hâlâ uyuyor. Verdiği sözü ne de güzel tutmuş! Bak göğsünde kanlı yaralardan kaç övünç nişanı var! Hekim ne diyordu? Bu geceyi de geçirirse yarına tehlike yokmuş. Öyle değil mi? Ah, umut, hekim sözünün doğruluğuna kalırsa… Ben de deli miyim? Hiç, Allah göstermesin, bir tehlike olsa gönlüm bu kadar rahatta mı olur? Ne kadar da tatlı uyuyor! Tek, uykusu bir dakika uzasın! Ömrümden bir yıl azalsa râzıyım. (*Gülümseyerek*) İnsanın aklından ne deli deli hülyâlar geçiyor! Acaba… Bir kerecik olsun… Ah! Ayrıldığı vakit hayâlimi kıskanıyordum! Deli! Şimdi bir gece rüyasında seni gördüğünü söyleseler, müjdesine canını vermez misin? Uyuyor. Ne güzel uyuyor. Melek de uyusa böyle uyur. Saçları yastığa ne tuhaf dağılmış. Keşke yastığı göğsüm olaydı… Keşke yorganı saçlarım olaydı. Böyle şeyleri insan söylüyor da sonra dayanamıyor. Kucağıma aldım. Aklım, gönlüm, ciğerim hep göğsüme, kollarıma geldi sandım. (*Uzaktan uzağa top sesi işitilmeye*

başlar) Hay Allah kahretsin. Ne hasta bilir, ne yaralı düşünür… Topun ağzından herkese can dağılsa, belki bu kadar vakti vaktine atmaya başlamazlardı. Vatanınız için ölmeye mi geldiniz? Ya niçin vatanınızdan çıktınız? Pek iyi! Çıktınız, ölseniz… Ölüm karşınıza gelince şâhin görmüş ördek kadar kaçarsınız. Öldürecek adam buldukça bulutla yarışan kaplan gibi kovalarsınız… Öyle değil mi? Sanki aldığınız canlar vücudunuza girecek! Sanki öldürdüğünüz adamların ömrü sizin olacak!

(*Top sesleri gittikçe sıklaşır. İslâm Bey uyanır. Zekiye odanın bir köşesine saklanır*.)

İslâm Bey — Atın! Atın! Uyur arslanları uyandırın. Şimdi yüzlerini karşınızda, pençelerini göğsünüzde bulursunuz… Vücudumda ne var? Ha! Yaralanmışım… Yazık ki kazandığım kavgalar… kırdığım kılıçlar… dağıttığım fırkalar[25] hep rüya imiş! Yâ Rabb-ül-âlemin![26] Ben acaba ne büyük günâh işledim! Buhran içinde bile, gözlerim kapandıkça Zekiye'nin; açıldıkça yine Zekiye'nin yüzü görünüyordu… İnsanı cehennemde iken kendisine cennette gibi göstermek adâletine yakışır mı? Cihân bu ya! Elbet de yaralanalı çok zamandır… O kadar düşleri, hülyâları geçirmeye aylar ister. (*Top sesleri sıklaşır. Öfkeyle*) Ah! Düşman karşısında adam bulamamış da güllesini kara topraklara, yalçın kayalara atıyor. Bizi istihkâm[27] içinde görmekle kendisinde daha çok yiğitlik düşünemez a. Hele bire iki… bire beş gelsin… Dâimâ kurşununu göğsümüzle, süngüsünü gönlümüzle karşılamaya hazırız. Ancak, o böyle gayreti kalabalıkla bastırmak isteyince, biz de elbet de demire taşı karşı tutarız. (*Top sesi artar*) Patla! Patla! Bu kalede senin sesinden değil, içindeki ateş küreyi patlatsa onun gürültüsünden bile korkacak bir kadın, bir çocuk bulamazsın. Ne yanlış inançta imişim! Vatan yolunda ölecek kırk kişi yoktur sanırdım.

Gâlibâ düşman da Osmanlıları benim gibi görmüş! Evet, Osmanlılar söz arasında
vatan için kaygılanmaz gibi görünürler; o kadar kaygılanmaz gibi görünürler ki, konuştuğun adamı taştan yapılmış resim sanırsın. Hele karşılarında bir düşman göster! Hele vatanın kutsal topraklarını bir yabancının pis ayağıyla çiğneyeceğini anlasınlar; işte o vakit halka başka bir hâl geliyor; işte o vakit insan en miskin köylü ile benim aramda hiç fark bulamıyor; işte o vakit o abalı kebeli Türkler, o tatlı sözlü, yumuşak yüzlü köylüler, o çifte koşulur öküzden fark etmek istemediğimiz zavallılar aradan bütün bütün kayboluyor da yerlerine Osmanlılığın, kahramanlığın ruhu meydana çıkıyor. En güçsüzü dişiyle kılıca, eliyle kurşuna salıyor. Kimse sınırın bir taşını, en değersiz bir taşını korumada, yavrusunu koruyan dişi arslandan, anasını sakınan erkek insandan geri kalmıyor. Baksanıza askeri düşmanın önüne getirinceye kadar kırbaç değnek kullanmaya mecbûr oldular. Şimdi bir kere düşman göründü; o, kırbaçla, süngü ile getirdiğimiz askeri ileri gitmekten kılıçla, süngü ile, değnekle engelleyemiyoruz. (*Şiddetle yerinden kalkarak*) Estağfurullah! Bu kale, senin attığın güllelerle alınmaz. Elinden gelirse, git Azrail ile arkadaş ol. Önce hepimizin canını alsın. Ondan sonra belki… Düşman da görmüyor mu ki kendisinden beş kişi kanlar, topraklar içinde yuvarlanmadıkça, bizden bir kişinin ruhunu göklere göndermek mümkün olamıyor?

Zekiye — Yarabbi! Ben şimdi nereye kaçayım? On iki gündür aklı başında değildi. Ben de kendimi ne güzel saklıyordum. Bu gün ona da meydan kalmadı.

İslâm Bey (*Gittikçe şiddetini arttırarak*) **—** At! At! Tek başıma bütün gücüne karşı gelmekten çekinirsem Osmanlı namı bana haram olsun! Bir

kırık kılıçla sekizini yarım saat kovaladığım askerlerinden nâmert[28] olayım! (*Yine yatağa yığılır*.)

Zekiye (*Bu sözleri işittiği sırada yerinden kalkar. Gitgide telâşa başlar*) — Yine kendisini hasta edecek…

İslâm Bey (*Yatağından toplanarak*) — Kimdir o.

Zekiye (*Yüzünü göstermemeye çalışarak*) — Kimse yok efendim… Bendenizim… Abdullah Ağa ile beraber hizmetinize tâyin etmişlerdi…

İslâm Bey — Bu ses! Baksanıza ben kaç gündür yatıyorum?

Zekiye (*Pek üzüntü verici bir tavırla*) — Ben bilir miyim? Her gece yanınızda idim… Bir çok zaman oldu…

İslâm Bey — Buraya gelsenize… Buraya… Daha yakın… Siz kimsiniz?

Zekiye (*Sürekli kendisini gizlemeye çalışarak*) — Kim? Ben? Bendeniz mi? Miralay bey sizin hizmetinize…

İslâm Bey — Ah! Mümkün değil… Allah iki Zekiye yaratmaz. Gözlerimde aksin nasıl ikileşiyor ben hâlâ ona şaşkınım. (*Ellerini tutarak*) Söyle… Söyle Allah aşkına söyle… Yaralarımdan bayıldığım zaman senin kucağında mı yattım? Buhran içinde iken gözümün önünde dâimâ dolaşan sen mi idin? Sen Zekiye'sin değil mi? Allah aşkına kendini saklama! Sen vallahi Zekiye'sin. Eğer Zekiye değilsen ben mutlaka şehit olmuşum. Allah bana Zekiye kılığında bir melek göndermiş. Söyle, eğer bir sevdiğin varsa onun bâşı için söyle, dünyada mıyım, cennette mi?

Zekiye — Dünyada bir sevdiğim var. O da sensin. Senin bâşın için Zekiye'yim. Senin Zekiyenim. Manastır'dan çıkarken "Beni seven ardımdan ayrılmaz" dediğini unuttun mu? Sesinin aksi hâlâ kulağımda, etkisi hâlâ yüreğimde duruyor.

İslâm Bey — Şimdi seni bırakıp da buralara geldiğim için beni ayıplar mısın? Sen rahatını, onurunu, kadınlığını, hanımlığını benim için reddedersin, günde bir kaç yoksul besler dururken benim için bu gün bir lokma ekmeğe muhtaç olursun, kapında bir kaç hizmetçi bulunurken benim için bu gün bir yaralıya hizmetçilik edersin; ya ben nasıl edeyim de kendimi yoktan var eden Allahım için seni bırakmayayım. Bilir misin, bence vatan iman ile birliktedir. Vatanını sevmeyen Allahını da sevmez…

Zekiye — Ah, sen vatanını düşündükçe ne kadar büyüyorsan; ben de seni düşündükçe gönlümde o kadar büyüklük görüyorum. Söyle! Bana böyle sözler söyle. Sanki işittikçe hayatım artıyor, artıyor da vücudumdan taşacak gibi oluyor. Gönlümde güller açılıyor. Düşüncemde güneşler doğuyor. Bu sözlerinin sâyesinde ben de erkek oldum. Hem gönlüm giysimden (daha) erkektir. Yarın kavgaya çık. Sen elbet de herkesin önünde bulunacaksın a! Ben de elbet de sana herkesten yakın bulunurum. Her fedakârlığı göze alırım. Belki seninle ölümü paylaşamayız… Yine büyüklük sende… Yine kahramanlık sende… Sen vatanın için çalışıyorsun. Ben senin için. Sen kendi sâyende yetişmişsin, ben senin sâyende yetişiyorum.

(*Dışarıdan bir gürültü duyulur*.)

İslâm Bey — O ne?

Zekiye — Bilmem!

İkinci Meclis

Öncekiler, Sıdkı Bey, Bir Kaç Zâbit

(*Sıdkı Bey ve bir kaç zâbit arka arkaya girerler.*)

Sıdkı Bey — Şuraya toplanalım da birbirimizin ne istediğini anlıyalım.

Bir Kaymakam — Bundan sonra kimin ne istediğini anlıyacak bir şey kaldı mı ya? Kaleyi kim koruyacak? Devlet burayı Paşa'ya teslim etmemiş miydi? İşte bir gülle geldi, Paşa'yı götürdü. Başsız asker nasıl kavga eder? Burada duralım da…

Abdullah Çavuş — Ey bir paşa ölmekle kıyâmet mi kopar?

Kaymakam — Sus herif… Kaledeki zavallılara acıyın! Burası devlete gerekeydi, Serdar imdat gönderirdi.

(*Orada bulunan zâbitlerin, erlerin her biri yanıt vermeye hazırlandığı sırada*.)

İslâm Bey (*Büyük bir öfkeyle yerinden fırlayarak*) **—** Herif, şeytan mısın? Şeytandan kötü bir şey misin? Şeytandan daha kötü ne olur? Câsus… Mutlak bu köpek câsustur. Bu edepsiz! Devlet bu kaleyi Paşa'ya emanet ettiyse, senin benim burada ne işimiz var? Serdar'dan ne imdat bekliyorsun? Sanki düşmanın güllesi yeni gelenleri ayırır da onları mı vurur? Sen geberdin mi? Şu karşında oturanlar sağ değil mi? İmdat gelip de ne olacak? Asker kalenin neresine yetişmiyor? Sen bu vatanın ekmeğini yemedin mi? Sen bu vatanın sâyesinde geçinmiyor musun? Ayvazlığa[29] hakkın yokken bu rütbeye gelmişsin. Devlete ilk hizmetin, bir kalesini düşmana vermek mi olacak? Senin beline o kılıcı, rastgeldiğine teslim etsin diye mi taktılar? Ne duruyorsunuz? Niye bu köpeği kurşuna dizmiyorsunuz? Biz burada teslim sözü işitmeye de mi dayanacağız? Kanlarınız mı dondu? Yüreğiniz oynamadan mı kaldı? Ne şaşkın şaşkın bakınır durursunuz? Burada benden başka Osmanlı yok mu? (*Üzerine hücum etmek ister. Zâbitler araya girer*.)

Kaymakam — Sen sus da ne söyleyeceklerse şu zâbitler söylesin.

İslâm Bey (*Rüstem Bey'e*) — Bak nelersaçmalıyor, siz de mi susuyorsunuz

Rüstem Bey — Ben kale teslimini teklif eden hâine tüfek ağziyle cevap veririm.

Sıdkı Bey — Elverir![30] Bundan sonra her kim teslim sözünü ağzına alırsa kurşuna dizerim.

Birinci Zâbit — Bu hâini daha ne yaşatıyorsunuz?

İkinci Zâbit — Düşman karşısındayız. Baruta, kurşuna yazık değil mi?

İslâm Bey — Ben onu bir kılıçta iki parça ederim.

İkinci Zâbit — Uğursuzun pis kanına girmekten ne çıkar?

Birinci Zâbit — İyi düşünün! Sağ bırakmakta tehlike var.

Sıdkı Bey (*Abdullah Çavuş*'a) — Şunu götür! Yer altındaki odalardan birine hapset. Kapısının önüne de iki nöbetçi bırak.

İslâm Bey — Bey, niçin tehlikeyi düşünmüyorsunuz?

Sıdkı Bey — Yılgınlığın yayılmasının, mezar kadar hapishane de önünü alır.

Üçüncü Meclis

Öncekiler, Başka Bir Zâbit

(*Dışardan gelerek.*)

Başka Bir Zâbit — Düşman sağ tarafa yığılmış geliyor. Silâh başına, silâh başına!

(*Cenk trampetesi çalınmaya başlar. Herkes hızla dışarı uğrar*.)

Dördüncü Meclis

Sıdkı Bey, **İslâm Bey**, **Zekiye**

Sıdkı Bey (*İslâm Bey'in önünü alarak*) **—** Sen bir az dursana. Böyle hücumlara onlar da yeter. Bilir misin ki kale gerçekten tehlikededir. Ne imdat gelir, ne yiyecek var, ne para var. Ne zâbit kaldı. Allah bilir amma, devlet bu kaleyi gözden çıkarmış.

İslâm Bey — Bey o nasıl söz! Hiç devlet kalesini gözden çıkarır mı? Serdar ne yapsın? Düşman çok, asker az. Onlar bizim gayretimize güveniyorlar da düzenlerini bozmuyorlar. Keşke göğsüme birinci dokunan kurşun canımı alaydı da sizden bu sözleri işitmiyeydim.

Sıdkı Bey — Oğlum ben kalenin teslimini düşünmüyorum. Kurtarmaya bir çâre arıyorum. Kaleyi teslim etmek istiyen, bu konuyu seninle tartışmaz a.

İslâm Bey — Kurtarmıya çâre… Kavga ederiz… Ölürüz… Teslim olmayız… Vesselâm.[31]

Sıdkı Bey — Kaleyi kurtarmaya daha güzel bir çâre var. Gerçekten ölecek adam ister.

İslâm Bey — Ben daha ölmedim.

Sıdkı Bey — Ölmedin amma, hastasın.[32]

İslâm Bey — Süphanallah! Hasta olan ölemez mi? Beyim siz düşüncenizi söylemeye bakınız. Ben vatanım için hasta iken de ölürüm; sağ iken de ölürüm. Bir kere ölsem dirilsem, yine ölürüm.

Sıdkı Bey — Bu gece düşmanın ordusuna girer, cephânesini ateşleyebilir misin?

İslâm Bey — Ateşleyebilirim. Hattâ gerekirse, üzerine oturur öyle ateşlerim. Fakat orduya girmek mümkün olur mu? Orasını bilemem.

Sıdkı Bey — İşte mesele orada ya! Tasarım delilik gibi görünür. Yüzde bir umut, ya var ya yok… Kusuru boşuna yakalanıp kurşuna

dizilmek.… Elinden tutup da cephânenin başına götürmek mümkün olsa, her tehlikeyi gözüne alacak, kalede bin kişi bulurum. Bu kadar tehlikeli zamanlarda boşuna gibi görünen çârelere de imkân vermeye çalışmak gereklidir. Bu bence bir inanç! Hattâ karar verdim. Akşam, gece, orduya gireceğim. Yalnız, yanıma bir arkadaş arıyorum.

İslâm Bey — Bu girişime ben yetmez mi idim?

Sıdkı Bey — Eğer bir kişiyi yeterli göreydim, yapacağım şeye şimdiye kadar kendim girişmez miydim sanırsın?

İslâm Bey — Bey bu nasıl düşünce? Bu tabya, senin varlığınla duruyor. Yiğitçe bir hareket için maksadı mı harcayacaksın?

Sıdkı Bey — A bey! Sen deminki edepsizin sözlerine mi bakarsın? Burada bu kadar okul görmüş, bu kadar her rütbeyi bir kavgada kazanmış zâbitlerimiz, bu kadar ecelle pençeleşmekten çekinmez askerlerimiz var… Ah! Hasta idin! Görmedin ki ne mertlikler ettik. Düşman her gün kırkar ellişer bin kişi ile hücum ederdi. Bizimkilerin ikişer üçer bin kişisi bir yere toplanınca tabyaları korumakla yetinmezlerdi. Meydan muhârebelerine çıkarlardı. Bir kılıç, on on beş süngü ile çarpışırdı. Dişler, tırnaklar, bayağı silâh gücünü bulmuştu. Yanar kumbarayı[33] kucaklayıp da düşmanın kafasına atanlar mı ararsın? Kesilmiş kolunu yerinden koparıp da elinde silâh edenler mi eksikti? Allah bilir kavgalarımızı göreydin, Şehnâme[34] hikâyelerinin gerçek olduğuna hükmederdin. Emin ol! Bu askerin her biri, bin canı olsa verir de kalenin bir taşını vermez.

İslâm Bey (*Gözlerini silerek*) **—** Ben de kız çocuklar gibi memnunluğumdan ağlıyorum. Bilirim! Asker kaleyi vermez. Fakat düşman zorla alır. Paşa, şehit oldu. Sen de kendini telef edersen, savaşı kim yönetecek? Herkesin yüreğinde gördüğün gücü, düşüncesinde de görüyor

musun? Senin düşünceni almadıkça, kimin ne iş görebileceği var? Hem kendini öldürteceksin, ordunun başını beynini paralayacaksın; hem sonra kollar ayaklar çalışır diyorsun. Allah aşkına etme! Vatanına acı.

Sıdkı Bey — Ne yapayım evlât. En son çâreyi bir adama nasıl teslim edebilirim. Ya girişim sırasında yardım gerektiren bir iş çıkarsa? Orduya kılık değiştirilerek girilecek… Kim bilir, ne olur ne olmaz.

Zekiye (*Bulunduğu köşeden çıkar*) — İki kişi gerekiyorsa, biri de ben olurum.

Sıdkı Bey — O kim? Ah, zavallı çocuk! Sen yerinde otur.

İslâm Bey (*Zekiye*'ye) — Ne söylüyorsun?

Zekiye (*İslâm Bey*'e) — Merhametsiz, mezarının bir parça yerini de mi benden esirgeyeceksin? (*Sıdkı Bey*'e) İhsan buyurun,[35] siz ölmeye bir adam arıyordunuz. Öldürmeye gücüm yetmezse, ölmeye pek iyi yeter. Daha önce de söylemiştim; sizden kolay ölürüm. Orduya kılık değiştirerek girilecek buyurdunuz. Rumeliliyim, bir az lisan bilirim. Kılık değiştirmek de bana sizden kolaydır. Kılık değiştirerek girdiğim yerde kendimi pek çabuk tanıtmam. İnanmazsanız İslâm Bey'e sorun.

İslâm Bey (*Duraksayarak*) — Çocuk haklı gibi görünür.

Beşinci Meclis

Öncekiler, Abdullah Çavuş

Abdullah Çavuş — Yine karşıda asker toplanıyor. Sanırım saldırı var. Sizi tabyaya çağırıyorlar.

Sıdkı Bey — Abdullah.

Abdullah Çavuş — Efendim.

Sıdkı Bey — Buraya gel. Şu kale uğrunda ölmek elinden gelir mi?

Abdullah Çavuş — Ölürüm. Kıyâmet mi kopar.

Sıdkı Bey — İslâm Bey bu gece bir yere gidecek. Birlikte gidebilir misin? Fakat yüzde doksan dokuz kurşuna dizilmek var.

Abdullah Çavuş — Kurşuna dizilirsem kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey — Âferin Abdullah! Haydi tabyaya gidelim. Bakalım bu günkü düğünümüz nasıl geçecek? İşimizi de orada konuşuruz.

Zekiye (*Sıdkı Bey*’e) **—** Beyefendi, kulunuzu neden o kadar aşağı gördünüz?

Sıdkı Bey — Hayır çocuğum, sen de gideceksin. Üç olursunuz, iş daha metin olacak… Abdullah da dil bilir.

(*Sıdkı Bey, İslâm Bey, Abdullah oradan çıkarlar*.)

Altıncı Meclis

Zekiye (*Odada kendi kendisine*) **—** Sonunda, kara toprak göğsünü açıyor. Sonunda, ölüm kendisini gösteriyor. Meğer Allah gelinlik duvağımı kendi kanımdan nasip etmiş! Meğer şehit olmadan birbirimize sarılmak kaderde yokmuş! (*Bir az düşündükten sonra*) Mümkün olsaydı yaşamak da kötü bir şey değildi… Dün gece gördüğüm düşler ne idi? Sevgilim ve ben oturmuştum. O kucağıma yatmıştı. Mehtâp yaprakların arasından her yanımıza elmas parçaları saçıyordu… Ben elimle yüreğimi dinliyordum… O saçımla yüzünü örtüyordu… Ben üzgün üzgün ağlıyordum… O hafif hafif gülüyordu… Sanki benim gözümden bir damla yaş düştükçe, onun yüzünde bir taze gül açılıyordu… Çevremizde ötüşen bülbüller, çağlayan sular hep hâlimizi kıskanır gibi görünüyordu… Yüzüne baktıkça canım vücudumdan ayrılmış da kucağımda yatıyordu. Vatancığımda idik. Bahçede büyük çınarın altında sanıyordum. Ah, düş idi… Ama düşün aynı da olmayacak bir şey değil idi ya? Keşke bütün ömrüm öyle düşlerle geçeydi. (*Pencereden bir top alevi görünür. Titriyerek*) Bu alevden de sanki insanın

içine karlar yağıyor! Güneş de ne şâhâne doğmuş! Bulutları bin renge boyadı. Sanki cennet bahçelerinin resmini yapıyor. Topların dumanı da ömrümün son gününde olsun sabahı seyretmeye meydan bırakmaz ki… (*Bir az düşündükten sonra*) Meğer canından iyice vaz geçenlere ölmek de pek korkunç bir şey değilmiş! Bayağı ölüm canlansa da karşıma çıksa üzerine yürümekten çekinmeyeceğim…

Yedinci Meclis

Zekiye, İslâm Bey

İslâm Bey (*Odaya girerek*) — Zekiyeciğim

Zekiye (*Gülerek*) — Efendim!

İslâm Bey — Meğer ne talihsiz adammışım! Seni yanımda gördükçe ne sanıyorum bilir misin? Bir melek benim için gökleri bırakmış da bu kara topraklara inmiş sanıyorum. Kendimi şeytandan alçak görüyorum. Kendi kendime, şeytan insanı aldatır, ben bir meleği kandırdım diyorum. A çocuk! Niçin benim için bu hâllere geldin? Niçin o güzel vücudunu benim yolumda toprak edeceksin?

Zekiye — Ah! Gönlümü de âhirete parça parça göndermek mi istiyorsun? Ben sana ne yaptım? Beni bir melek mi sanıyorsun? Gerçekten melek olsam, yine gökleri bırakırdım, senin arkana düşerdim. Ben senin için ne hâle gelmişim? Dünyada yalnızdım; güçsüzdüm. Aklımda kaybolmuş babamın hayâlinden başka bir şey yoktu. O da ne hayâl! Karanlıklar içinde… Yokluklar içinde… Zihnimde bin türlü şekiller yapardım. Yine hepsini bozardım. Yine birini sevemezdim. Ömrümde, meselâ bizim Miralay Bey kadar babalığa yakışır bir adam düşünemedim. Gönlüm merhume bir ninemi, merhum kardeşimi düşünmekten başka eğlence bulamazdı. Ya o da ne eğlence! Birini düşünecek olsam, gözümün

önünden hep beni kucağına alıp da can verdiği geçerdi. Ötekini düşünecek olsam hatırıma, hep kucağımda iken can çekiştiği gelirdi… Seni görünceye kadar gönlüm her vakit kayıplar arasında, her vakit mezarlar içinde gezerdi. Seni gördüm; sanki başka bir dünyaya geldim. O zaman, hayatın ne demek olduğunu anladım. O zaman, insanın ne demek olduğunu anlamaya başladım. Önceden yaşamak nedir bilmezdim; yine yaşamayı herkesten çok severdim. Şimdi hayatımın değerini iyice biliyorum. Yine senin için ölmeyi yaşamaya tercih ediyorum. Hakikatsiz,[36] sen ölümü benden çok seviyorsun, ben de seni canımdan çok seviyorum. Vefâsız, beni bırakacaktın da mezarın kucağına koşacaktın öyle mi? Benim dünyada senden başka canım olmadığını bilmiyor musun? Sen kaybolursan Zekiyeciğinin ayakta gezer bir cenâze kalacağını hiç hatırına getirmedin mi? (*Ağlayarak*) Kimi zaman askere gidersin, beni bırakırsın, kimi zaman, ölmeye gidersin; yine beni bırakmak istersin. Mutlaka isteğin benden ayrılmak; mutlaka, benden ayrılmaktan başka bir şey düşünmüyorsun.

İslâm Bey — Sus, Allah aşkına sus. Beni yetim çocuklar gibi bağıra bağıra ağlatacaksın. Bana yüreğimde ne varsa ortaya döktüreceksin. Yüreğimdeki sırları sana söylemeyeyim de kime söyleyeyim Zekiyeciğim? Sen beni alçak sanmazsın değil mi? Miralay Bey'e söz verdiğim zaman önce vatanımı, sonra senin de benimle birlikte geleceğini düşündüm. Hatırına yanlış yanlış şeyler gelmesin. Senin birlikte geleceğini düşünmeseydim, o kadar ferahlı, o kadar coşkulu söz vermezdim… Yine söz verirdim, yine ölürdüm, yine görevimi yerine getirirdim; çünkü teklif vatana hizmet teklifi idi… Ah Zekiye! Zekiye! Sakın hatırında olsun, gönlümde kendi aşkınla vatan aşkını karşılaştırmaya kalkışma. Öyle bir karşılaştırma, kesinlikle beni öldürür. Ama, yine vatanım için öldürür.

“Teklif vatana hizmet teklifi idi,” dedim a, elbet de giderdim. Ancak, üzgün giderdim. O kadar üzgün giderdim ki, görenler belki vatanını sevmiyor sanırlardı. Belki dikkat etmişsindir, ben söz verdiğim zaman coşkum o kadar yerinde idi ki, Miralay Bey bile şaşkın kaldı. Çünkü senin birlikte geleceğinden emindim. Sensiz ölmek de istemem, yaşamak da… Aslında inancımı bilirsin a. Biz ölmeyeceğiz. Düşmanın silâhı etimizi kemiğimizden ayıracak, canımızı vücudumuzdan ayıramıyacak. Gökyüzünün dönüşü yapışık taşları, bir yumurtadan çıkmış hayvanları, yanyana düşmüş devletleri, en yakın yaratılmış dünyaları dağıtacak, yine biz birlikte bulunacağız. Biz vatan için her dakika ölmeye koşuyoruz, ölmüyoruz. Demek ki vatanın canlanması ve yükselmesine hizmet için yaratılmışız.

Zekiye — Beyim, hiç şüphe etme. Eğer ölecek olsaydık, sen yaralarından ölürdün, ben yarana baktığım zaman çektiğim belâlardan, güçlüklerden ölürdüm. Ah! Bilmezsin… Bilmezsin ki ne durumda idin! Bilmezsin, ben neler geçirdim! Ölüm sanki ortaya çıktı da, aylarca yatağının çevresinde dolaştı. Bu kadar zaman hizmetinde bulundum, beni bilemedin! Hekimler umudu kesti… Herkes umudu kesti, bir ben kaldım. “Kader öyle zulümlerden uzaktır. Elbet de uzaktır,” diye öfkeli öfkeli söylediğin söz yok mu? Hep kulağımda idi. Belki bilmezsin, ağzından çıkan sözlerin kimileri zihnimde, gönlümde kazılmış gibi durur, bir dakika kulağımdan ayrılmaz; hele o söz hiç hayâlimden gitmedi. Hekimler, “Hastada umut yoktur,” dedikçe, ben, “Beyim elbet de iyileşecek… Beyim elbet de vatanına hizmetler edecek,” diye kendi kendime söylenir dururdum… Allah bir mûcize gösterdi, umudumu yalan çıkarmadı. Allah boş yere mûcize göstermez. İnşallah bu hizmetten de sağ geliriz.

İslâm Bey — Kim bilir!

Zekiye — Allah'ın bir mûcize daha göstermeye gücü yok mudur? Hakkın adâletine, vatanın büyüklüğüne inancını mı unuttun?

İslâm Bey — Hâşâ[37] bir zaman unutmam. Allah büyüktür. Vatan kutsaldır.

Sekizinci Meclis

Öncekiler, Abdullah Çavuş

Abdullah Çavuş (*Odaya girerek*) **—** Haydi bey.

İslâm Bey — Nereye?

Abdullah Çavuş — Kaleden şimdi çıkmalı ki orduya girmek mümkün olsun. Gideceğimiz yollardan dolaşmaya üç dört saat ister. Giysiler hazır.

İslâm Bey — Ne taraftan gideceğiz?

Abdullah Çavuş — Ben yol buldum.

İslâm Bey — Bir kere Miralay Bey'i görsek olmaz mı?

Abdullah Çavuş — O zâten geliyor.

İslâm Bey — Keşke biz gitseydik.

Abdullah Çavuş — Ay, o bizim ayağımıza gelirse kıyâmet mi kopar?

Dokuzuncu Meclis

Öncekiler, Sıdkı Bey

Sıdkı Bey (*Odaya girer*) **—** Hazır mısınız çocuklar?

Abdullah Çavuş — Gidiyoruz; ama bir kaç gün bizden haber alamazsan merak etme.

Sıdkı Bey — Bir kaç gün ne demek ya?

Abdullah Çavuş — Bir kaç gün, bir kaç gün demek. Saklanmalı, fırsat aramalı, bir pundunu düşürmeli de orduya öyle girmeli. Misâfirliğe gitmiyoruz!

İslâm Bey — Abdullah'ın dediği gibi olursa, iş daha güvenli olur.

Sıdkı Bey — Ben işin çabuk tutulduğunu isterim.

İslâm Bey — Siz bilirsiniz. Bence bir gün önce ölmekle bir gün sonra ölmenin hiç farkı yok.

Abdullah Çavuş — İş iki gün gecikecek olursa kıyâmet mi kopar?

(*Silâh başına trampetesi vurulur*.)

Sıdkı Bey — Yine mi saldırı! Herifler ölmekten de bıkmıyorlar!

Abdullah Çavuş — Haydi bey, top başladı. Gülle arasından geçmeli. Kavgada ondan güvenli yol yoktur.

İslâm Bey — Haydi… Ecel bizi bekliyor. Yaşasın vatan!!!

(*İslâm, Zekiye, Abdullah çıkar*.)

Sıdkı Bey (*Zekiye'ye dikkatli dikkatli bakarak*) **—** Oğlum mezarda yatıyor…

(Perde Kapanır)

PERDE IV

Birinci Meclis

(Tabyanın bir başka yeri.)

Sıdkı Bey (*Kendi kendisine*) **—** Hiç gereksiz yere üç adamın kanına girdim. Şüphe yok ki şehit olmuşlardır. Meğer düşman zâten gidiyormuş… Meğer düşündüğüm önleme hiç de gerek yokmuş… Ben şimdiye kadar gönlümü taş olmuş bilirdim. Haremimin[38] benim için öldüğünü duydum. Oğlumun ölümünü haber aldım. Kızın kayboldu dediler. Dünyada Rüstem'den başka kimsem kalmamıştı. Dün o da şehit oldu. Kucağıma düştü. İslâm'ın, şu kalede herkesten kutsal, herkesten gerekli, herkesten büyük bildiğim İslâm'ın, elimle gözlerini bağladım, kurban olmaya gönderdim. On yıldır her türlü kahrımı çeken zavallı Abdullah da birlikte

gitti, hiç birine üzülmedim. Gönlüm gerçekten taştı, üzerine kılıçla vursalar belki bir parçası kopardı; ben yine duymazdım. O çocuk! O çocuk! Gözümün önüne getirdikçe yüzünün parlaklığı ateş gibi ciğerime yapışıyor. Sanki iş yaptım! Hiç ağzında ninesinin sütü kokan zavallı ölmeye gönderilir mi? (*Bir az düşündükten sonra*) Bırak a efendim… Hâlâ gönlüm insan gönlüne benzememiş! Yüreğim taş mı kesildi? Hâlâ, içinden kan sızıyor… Çocuk bir az merhumeye[39] benziyordu, yüzüne baktıkça kimi zaman oğlum aklıma geliyordu, kimi zaman kızım. Bu kadar üzüntü hep ondan değil mi? İnsan zayıf, insan güçsüz… Bir türlü kendisini yenemiyor… Bir türlü yaratılışına üstün gelemiyor… Ben de kendimi gönlüme egemenim sanırdım, yazık…

İkinci Meclis

Sıdkı Bey, Bir Kaç Zâbit

(*İçeri girerler*.)

Zâbitlerden Biri — Bey, düşman çadırlarını yıkmaya başladı. Gece Tuna'ya köprüsünü kurmuş. Her taraftan çekiliyor.

Sıdkı Bey — Ben de gördüm.

Birinci Zâbit — Emretsenize dışarı çıkalım. Belki bir kaç top, bir iki bayrak bıraktırırız.

Sıdkı Bey — Yüz çevirmiş düşmanın arkasına düşmek neye gerek?

İkinci Zâbit — Süphanallah! Buradan gittiyse, devletle barış etmedi ya. Askerini Tuna'nın başka bir yerine gönderecek değil mi? Oradakiler de bizim kardeşimiz. Daha bir kaç kişiyi bu topraklarda alıkoysak ne olur?

Sıdkı Bey — Yüzünü geri çevirtmiyelim.

Birinci Zâbit — Çevirirse ne olabilir ki? Geldiği zaman ne yaptı ki, giderken ne yapacak? Yüzünden yılmadık, arkasından mı yılacağız? Emret

çıkalım! Emret toplar işlesin. Öbür tabyalar topa başladı. Her yandan dışarı asker dökülüyor.

Üçüncü Meclis

Öncekiler, Abdullah

(*Abdullah Çavuş koşarak gelir*.)

Sıdkı Bey — Abdullah.

Abdullah Çavuş — Efendim.

İkinci Zâbit — Bey, emredin, top atsınlar. Yolcuları selâmlasınlar. Askerimizle uğurlamaya çıkalım. Hiç olmazsa dostumuz, Osmanlılar yol yordam bilmezmiş demesin.

Sıdkı Bey — Pek iyi, pek iyi, sizin dediğiniz gibi olsun. Gidin! Yapın! Ben de arkanızdan yetişirim.

(*Zâbitler çıkar*.)

Dördüncü Meclis

Sıdkı Bey, Abdullah

Sıdkı Bey — Abdullah!

Abdullah Çavuş — Buyur.

Sıdkı Bey — Çocuk nerede?

Abdullah Çavuş — Çocuk mu? Nerede olacak? İslâm Bey'in yanında.

Sıdkı Bey — Ey, İslâm Bey nerede?

Abdullah Çavuş — Dışarıda.

Sıdkı Bey — Sağ mı?

Abdullah Çavuş — Ben bıraktığım zaman sağdı. İkisi de sağdı. Amma şimdi bilmem.

Sıdkı Bey — Söyle bakayım, ne yaptınız? Ne oldu?

Abdullah Çavuş — İslâm Bey midir, nedir? O adam değil, Allahın gazâbı. Çocuk da sanki gölgesi. O bir yere gitti mi, bu, yanına yapışıyor. Az kaldı hem kendilerini öldürteceklerdi, hem beni. İşe göndermeye amma adam aramışsınız! Ama ben ikisinden de hoşnutum, Allah da hoşnut olsun. Arslan şeyler… Yiğit delikanlılar…

Sıdkı Bey — Ey ne yaptınız? Onu söyle! Ne yaptınız?

Abdullah Çavuş — Buradan çıktık. Üç gece bir köyde yattık. Bir türlü ordunun yanına yanaşamadık. Sonra bir gizli yol bulduk. Sürüne sürüne tâ şu tepenin altına gittik. Orada bir mağara var. Ben avcılık zamanından bilirim. O mağarada saklandık. Düşman başladı gece yarısı çadırlarını yıkmaya. İslâm Bey bunu gördü mü; tutabilirsen tut. O der: “Ben elbet de çıkacağım.” Gölge: “Ben de elbet de çıkacağım.” Ben: “Etmeyin,” dedim, olmadı; “Gerekmez,” dedim, olmadı; “Düşman gidiyor,” dedim, olmadı. “Ee... haydi çıkalım, kıyâmet mi kopar?” dedim, çıktık, sürüne sürüne, gizlene gizlene cephânenin yanına epey yaklaştık. Yaklaştık amma ne fayda? Cephânenin çevresini karakol içinde karakol sarmış. Düşündük, çalıştık, bir türlü istediğimiz yere sokulamadık. Ben: “Haydi selâmetle şuradan çıkalım,” derken İslâm Bey cephâneye karşı bir tabanca atmasın mı? Meğer kapının önüne bir barut sandığı indirmişler. Kurşun da, tâ vardı onu buldu…

Sıdkı Bey (*Sözünü keserek*) **—** Sonra?

Abdullah Çavuş — Sonra ne olacak? Bir gürültüdür koptu. Tüfeğe sarılan sarılana… Başladı üzerimize dolu gibi kurşun yağmıya… İslâm Bey sanki ölüme âşıkmış gibi kurşunları kucaklamıya çalışıyor. Gölgesi zâten yanından ayrılmaz. Sanki ölümü gözümle gördüm desem inanın! Bereket versin, İslâm Bey üç yerinden yaralandı da, o mübarek de hep ön tarafından

yaralanır, bayıldı, yere yıkıldı. Ben omuzlarından tuttum, çocuk da ayaklarına sarıldı, mağaranın kenarındaki çalılığa girdik, onu da beraber çektik… kargaşalıkta izimizi bulamadılar. Yavaş yavaş mağaramıza sokulduk. O arada iki kurşun da benim kısmetime düştü. Biri sağ küreğimin üstündeydi çıkardım, öteki de budumda. Hem ön tarafta hâlâ duruyor.

Sıdkı Bey — Mağaradan nasıl kurtuldunuz peki?

Abdullah Çavuş — O yandaki düşman askeri, Tuna'yı gece geçmiş. Ben sabahleyin mağaradan başımı çıkardım, çevreme baktım, kimse yok. Yoldaşlarla kalktık, gittiğimiz sapa yola girdik, çalı aralarına gizlene gizlene kaleye yaklaştık. Sabah açılır açılmaz baktık ki, Arap tabyasından asker çıkıyor. İslâm Bey bunları gördü mü; yine yıldırım gibi sıçradı; "Allahla andım olsun ki, bir cephâne sandığı daha yakmadan kaleye girmeyeyim," diye bir kere bağırdı, düştü askerin önüne… Öteki zâten gölge dedik, a… Ben de yanlarını bırakmamak istedim ya. İslâm Bey cehennemin ağzına atılıyor… Düşmana çattık. Bir elinde tabanca, bir elinde kılıç… "Ya Allah!" dedi, bir cephâne arabasına doğru fırladı. Bir kurşunla ne araba kaldı, ne beygir, ne yanında asker… Her birinin her parçası göğün bir köşesine fırladı. Vallahi bey, araba ile arası, benimle sizin aranız kadar ya vardı, ya yoktu.

Sıdkı Bey — Arslan delikanlı!

Abdullah Çavuş — Onu da, bizi de Allah sakladı. "Bey elverir, haydi gidelim. Miralay Bey bizi bekler," dedim. Kavga barut, o ateş… Ayırabilirsen birini birinden ayır; baktım olmayacak… Düşmanın zâten yüzü dönmüş. "Bir adam eksilmekle kıyâmet mi kopar?" dedim, size haber vermeye geldim.

Sıdkı Bey — Âferin, Allah hepinizden razı olsun. Vatanın ekmeği hepinize helâl olsun…

Abdullah Çavuş (*Tabyadan dışarı bakarak*) **—** Bak, bak bey, kaçıyorlar be! Daha yarım saat olmadı. Aceleniz ne?

Sıdkı Bey — Düşmanın gittiğine mi kızıyorsun?

Abdullah Çavuş — Bak, ben düşmanın da o kadar korkağını sevmem. Sanki bir saat daha ateş karşısında dururlarsa kıyâmet mi kopar? Bey! İslâm Bey geliyor. Allah Allah! Yine elinde kılıcı kırılmış. Kaleye gelirken sanki mezara gider gibi geliyor. (*İslâm Bey'e bağırarak*) Buraya gelsene! Miralay Bey bekliyor. Sanki kaleye girersen kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey — Çocuk yanında yok mu?

Abdullah Çavuş — Gölge, arkasından ayrılır mı hiç? Hele içeri girebildi! Mübârek, ateşin ağzına giderken de bir az böyle yavaş yürüsene! Ne olur, kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey — Cenab-ı Hakka bin kere şükür olsun… Şunların boşuna yere ölümüne sebep olaydım, elbet de ya çıldırırdım, ya kendimi öldürmek zorunda kalırdım. Hele yine Allah'ın yardımı yetişti.

(*Bu aralık İslâm Bey gelir*.)

Beşinci Meclis

Öncekiler, İslâm Bey

Sıdkı Bey — Gel oğlum! Gel beyim! Gel arslanım! Dünyada, âhirette, yüzün ak olsun. Vatanını sevenlere ne büyük ibret dersi gösterdin, vatanı için ölmek istiyenlere ne güzel örnek oldun. Vatan aşkı ete kemiğe bürünse, elbet sen olurdun. Kahramanlıklarını Abdullah'tan işittim. İşitmeye de gerek yoktu ya! Seni bir kere gören, iki sözünü işiten ne olduğunu anlar. Beyim, hele Allah seni bize bağışladı, hele Allah seni

vatana bağışladı. Meğer benim tasarım hep boşuna imiş, meğer düşman zâten gidiyormuş. Fakat kim bilirdi? Câsus kullanmayı milletimizin şanına yakıştırmadım ki böyle şeyleri araştırmak mümkün olsun. Çektiğin emekleri helâl et, umarım ki bana darılmazsın.

İslâm Bey — Bey, ne söylüyorsun? Ömrümde beni bu işe memur ettiğinizden büyük iyilik görmedim. Siz bana vatanımın en büyük yararlarından birini emniyet ettiniz, siz bu kalenin kurtulmasını benim çabamdan beklediniz; siz silâh altında, düşman karşısında duran bin arslanı esirlikten kurtarmak için düşündüğünüz en büyük çâreyi benim elime bıraktınız. Ben üç ay hasta yatmıştım. Bu kaleye hiç bir hizmet etmemiştim. Beni gayrette, vatanseverlikte, vatan aşkında on bin kahramana tercih ettiniz. Kendinize bir tuttunuz. Bir kere düşünsenize! Buradan gittiğim zaman ben devlet kadar büyüktüm, çünkü devletin en büyük yararı benimle sağlanabilirdi. Vatan kadar kutsaldım, çünkü bana hâinlik, aynı vatana hâinlik idi. On iki bin Osmanlı kadar dehşetli idim, çünkü on iki bin Osmanlı'nın göreceği hizmeti yalnız başıma yapmak zorundaydım. Bir devlet gibi batıp da dünyayı dehşetler içinde bırakmak, milyonlarca nüfusu anasından ayrılmış yetimler gibi arkasından ağlatmak, on iki bin mert gibi dövüşe dövüşe şehit olup da tarihlerde tek başına bir ordu sayılmak, bir insana ne büyük şereftir. Bir kere gözünüzün önüne getirsenize! Sen gayretin ne demek olduğunu, büyüklüğün ne demek olduğunu, benden çok daha iyi bilirsin! Vatanımı ben kurtaraydım, vatan nerde kalır; şu kaleciğin kurtulmasını ben sağlasaydım, kendi gözümde ne kadar büyürdüm. Bir hayat… Kırk elli yıllık bir hayat… Kırk elli yıllık değil, bitmez tükenmez olsun, şu bildiğimiz hayat, şu gördüğümüz dünyada yaşamak öyle bir büyüklüğün acaba bir dakikasına, bir saniyesine değer mi? Ben ne öldüm,

ne vatanımı, ne bu kaleyi kurtarmayı sağladım;, yine zararı yok. Vicdânım pek iyi biliyor ki, vatanım için ölecektim. Hattâ vatanımın bir kaç taştan yapılmış bir kaç duvarı için ölecektim. Beyim! Siz bana demin oğlum demediniz mi? Ben de size baba diyeceğim. Baba sözünden daha büyük, daha kutsal bir şey bulamıyorum ki, onunla sesleneyim. Dünyada babamın sâyesinde var oldum; gerçekten adam olduğumu, senin sâyende öğrendim. Ver beyim, babacığım, elini öpeyim.

Sıdkı Bey (*İslâm Bey'e sarılır, alnını öper. İslâm Bey de zorla miralayın elini öper. Bir az duraksamadan sonra*) — Oğlum, arslanım! Yanınızda bir çocuk vardı, onu göremiyorum.

İslâm Bey (*Yapmacık bir telâşla*) — Çocuk mu? Hangi çocuk? Anladım… (*Çevresine bakınarak bir az düşündükten sonra miralaya yaklaşıp*) Siz bana oğlum dediniz değil mi? Siz beni evlâtlığa kabul ettiniz değil mi? Gönlümde bir sır var; darılmazsanız söylerim. Halk yanında sormayın. Yalnız size söyleyebilirim.

Sıdkı Bey — Burada kim var ya? Ha, bizim Abdullah! Sen bir az işine gitsene.

Abdullah Çavuş (*Çıkarken*) — Ne işim var ki gideyim… Sanki ben burada bulunursam kıyâmet mi kopar (*Abdullah çıkar*.)

Altıncı Meclis

Sıdkı Bey, İslâm Bey

Sıdkı Bey — Bir şey söyleyecektin?

İslâm Bey — Çocuk buraya gelemez.

Sıdkı Bey — Niçin?

İslâm Bey — Nâmahremdir[40] de onun için.

Sıdkı Bey — Nâmahrem ne demek?

İslâm Bey — Nâmahrem mi ne demek? Beni söyletmek mi istiyorsun? Beyim, o Manastırlı bir kızdır! Birinci görüşte birbirimizi sevdik. İkinci görüşte ayrıldık… Ben vatanım için buraya geldim… O da benim için arkama düşmüş, buraya gelmiş. Vallâhi ben getirmedim. Geldiğinden de haberim yoktu. Beni suçlama! Hem günâhıma girersin, hem beni bir büyük dert altında bırakırsın. Dünyada en namuslu seni biliyorum. Bana senin gözünde suçlu olmaktan büyük namussuzluk olamaz.

Sıdkı Bey — Şimdi sana kim suçlusun diyor? Yanındaki çocuk kız mıdır, dedin? Manastırlıdır öyle mi? Git şimdi, git! Ah! Zihnimden neler geçtiğini biliversen? Git çocuğu getir. Eğer düşündüğüm şeyler doğru çıkarsa, bana yeniden can verirsin. İndimde oğlumun makamına geçersin. Git diyorum. Benim Manastır'da bir kızım vardı. Kaybolmuş, anladın mı? Git de bul… Bulursan o vakit belki gerçekten baban olurum…

İslâm Bey (*Şaşkınlıkla*) — Çocuk! Çocuğu istemiyor musunuz? O pek uzakta değil…Şurada… Şu evde… Çağırayım mı?

Sıdkı Bey — Hâlâ duruyor!

İslâm Bey — Zekiye! Zekiye!

Sıdkı Bey — Kızımın adını söylüyor! Ah! İnsan dünyada bu kadar umulmadık devlete[41] sâhip olur mu?

İslâm Bey — Zekiye! Seni çağırıyorum işitmiyor musun?

Yedinci Meclis

Sıdkı Bey, İslâm Bey, Zekiye

Zekiye (*İslâm Bey*'e) — Adamı hangi adıyla çağırırlar (*Miralay Bey'i göstererek*) Baksana! İkimizi de rezil mi edeceksin?

Sıdkı Bey (*Hemen Zekiye'nin yanına koşarak, buyurgan tavır ile*) — Sen Manastırlısın değil mi?

Zekiye — Evet!

Sıdkı Bey — Babanın adı nedir?

Zekiye — Babamı görmedim ki bileyim.

Sıdkı Bey (*Kendi kendisine*) — Zavallı çocuk! (*Zekiye*’ye) Ninenin?

Zekiye — Ninem öldüğü zaman ben çocuktum. Evde herkes, hanım derdi, adını işitmedim…

Sıdkı Bey — Zavallı kadın!

Zekiye — Daha bir emriniz var mı?

Sıdkı Bey (*Kendisini toplayarak*) — Kardeşin var mıydı?

Zekiye — Evet, vardı.

Sıdkı Bey — Adı ne idi?

Zekiye (*Dikkatle Miralay’ın yüzüne bakarak*) — Acayip acayip şeyler soruyorsunuz!

Sıdkı Bey — Sâdık değil miydi?

Zekiye (*İslâm Bey’e*) — Ah! Buldum, babamı buldum. İşte babam… İşte dünyaya geldim geleli özlemini çektiğim babam… Şimdi sen inanmazsın… Senin için öleceğime de inanmamıştın… Bak! Bir kere gözlerine bak! Ninem de benim için gönlünde bir üzüntüsü olduğu vakit yüzüme tıpkı böyle bakardı… Bak! Yürüyüşüne dikkat et, kardeşim de bir telâşı olduğu zaman tıpkı böyle gezinirdi. Şimdi benim için ağlıyor değil mi? Ben de biri için ağladığım zaman, bilirsin a, tıpkı ellerimle gözlerimi böyle kaparım. Vallâhi babamdır, billâhi babamdır. Gönlüm beni böyle sevgi işlerinde hiç bir zaman aldatmaz.

İslâm Bey — Zekiyeciğim! Niçin bu kadar telâş ediyorsun? Hâline bakanlar vatanı tehlikede sanır… Beyefendi için babamdır diyorsun… Yemin ediyorsun… Öyle mi? Ben de yemin ederim ki babandır… O beni

oğulluğa da kabul etti… Zaten baban olmasa bile, baban olacak… Sen benim değil misin?

Zekiye — Seninim… Yine seninim… Ne istersen emret! Sakın darılma! Sakın kıskanma! Babamı kıskanmazsın değil mi? Vatanın için beni bıraktığın gibi, bana da kendin için babamı bıraktırmazsın, değil mi?

İslâm Bey — Sana kim babamızı bırakalım diyor?

Sıdkı Bey — Buraya gel! Ninen benim için verem döşeklerinde öldü, öyle mi? Kardeşin can verirken ne dedi? Beni anar, beni arar, çevresine mi bakardı?

Zekiye — Babacığım, bana acı! Buna acı da, mezarları, rahat döşeklerini gözümün önüne getirme! O kadar benzin atmış ki, şimdi seni de mezardan çıkmış sanacağım da yanından kaçacağım.

Sıdkı Bey — Benim adâletli Hâlik'ım![42] Benim merhametli Allah'ım! Sonunda kulunu dünyada yalnız bırakmadın! Sonunda bu zavallıyı her şeyden umutsuz etmedin. Bağışına yüz bin kere şükürler olsun. Ne yaptım ki beni bu kadar iyiliğine lâyık gördün? Bak, kendi kendime yakışıksız şeyler söylüyorum! Cenab-ı Hakkın da mı cömertliği bir nedeni gerektirecek?

İslâm Bey — Evet beyim! Benim inancımca, Allah'ın bu türlü bağışları bir nedenle, hak etmekle gelir… Ne yaptın mı diyorsun? Her yaptığını bilmem, şu kadar bilirim ki kendini gerçekten insan etmişsin. Beyim, şu tabyada hepimiz organ idik, âlettik; ruh sendin. Ölümden korkmadın; hiç ruh ölümden korkar mı? Senin korkmadığını gördüğü için kimse de korkmadı. Herkese örnek oldun. Övgü için, övünmek için söylemem; benden, kızından, Abdullah'tan başka kimde gayret gördünse, o

gayretin bir azı da senin sâyendedir. İşte bak, Allah sen yürekte olan insanları dünyada da mahzun bırakmaz, âhirette de…

Sıdkı Bey — Oğlum! Zihnin büyük hayâllere kaçıyor. Ben güçsüz kulum. Burada görevimi yerine getirmekten başka bir şey yapmadım.

İslâm Bey — Her görevi yerine getirmek o kadar kolay bir şey midir? Herkes seni önünde görmemiş olsaydı, acaba kaç kişi görevini yerine getirmeye çalışırdı?

Sıdkı Bey — Sen de mi halkımızı bilmiyorsun? O gayret milletin kanında var. Herkes anasından o vatanseverlikle doğuyor.

İslâm Bey — Ben o sözüne belki senden çok inanırım. Ancak, siz de bu milletin hep bir örnek görmeye, hep önünde bir büyük adam bulmaya muhtaç olduğunu inkâr edemezsiniz a?

Sıdkı Bey — Muhtaçtır. Fakat kendini muhtaç sandığı için muhtaçtır. (*Birdenbire tavrını değiştirerek*) Acayip şey! Herkes zevkinde safâsında… Biz burada ağır ağır konulardan söz ediyoruz. Size ayıp değil, çocuğunuz yok ki evlâdın ne olduğunu bilesiniz. Ya ben! Benim iki ciğerpârem vardı. On beş yıldır ikisini de görmemiştim. İkisini de bütün bütün mahvolmuş sanıyordum. Şimdi gözümün önünde birinin vücudu duruyor. Birinin Hak tarafından gelme bedeli[43] geziyor. Ah! Gönlümün ne hâlde olduğunu bilmezsiniz… Ben onu taş olmuş da ötesine berisine damla damla kan oturmuş sanıyordum. Şimdi hissediyorum, o taş elmas gibi parlamaya başladı. O kanlardan sanki deste deste güller açıyor. On beş yıllık ömrümü gözümün önünden geçiriyorum. Ne gibi geliyor bilir misiniz; sanki bir mezara girmişim de on beş yıl uyumuşum, daha şimdi uyanıyorum, dünyayı daha şimdi görüyorum. (*Zekiye*’ye) Kızım! Ben yine dirildim. Ben yine genceldim. Bak! O kadar zaman özlemini çektiğin babanın yüzüne bak!

Şimdi mezardan çıkmış sanmazsın. Babacığını sever misin? Bunun kadar sev demem; ama bir az sevsen fenâ etmezsin. Zavallıya bir bakışın, iki sözün, on beş yıllık ömrünü, on beş yıllık alışkanlıklarını unutturdu.

İslâm Bey — Zekiye sizi sevmeyeceğini söylerse, beni sevdiğine de inanmam.

Zekiye — Onun sevgiye inanmamak eski alışkanlığıdır. Kendisi sever de, başkasının sevdiğine inanmaz. Babacığım, ben onun için hayatımı fedâ ettim, ama kendime söz geçirmek elimde değildi. Sizin için… Eğer… Eğer onu düşünmesem, kendi seçimimle can veririm.

Sıdkı Bey — Kızım! Ben o kadarını istemiyorum. Beni de gönlünden bütün bütün çıkarma!

İslâm Bey — Acaba dünyada senin gibi babayı sevmemek hangi evlãdın elinden gelir?

Sıdkı Bey — Beni sen de bir az seversin değil mi?

İslâm Bey — Hem ne kadar sevdim bilir misiniz? Vatanım kadar diyemem, yalan olur. Zekiye kadar desem, ona da siz inanmazsınız… Canım kadar… değil, çünkü can gözüme pek değersiz görünüyor… Buldum beyim! Babam kadar… Gerçekten babam kadar severim.

Sıdkı Bey — Soracağım şeye doğru bir cevap verirseniz beni sevdiğinize o vakit inanırım.

İslâm Bey ve **Zekiye** (*Bir zamanda*) — Buyurun! Sorun babacığım

Sıdkı Bey (*Hafif bir gülümsemeyle aralarına sokularak*) — Düğünümüz, yâni düğününüz, ne zaman olacak? (*Zekiye utanarak önüne bakar*.)

İslâm Bey (*Duraksayarak*) — Düğün mü? Bendeniz bilemem… Siz… Nasıl düğün? Gene irâde[44] sizin.

Sıdkı Bey — Eğer irâde benimse, en uzağı bu geceye kadar bekleriz. (*Saate bakarak*) O… Daha dört buçuk saat var! Dört buçuk saat! Bir insan ömrü kadar! Ne çâre! Allah sabırlar ihsan etsin.

Zekiye — Beybabacığım! Kızcağızınızla mı eğleniyorsun?

(*Uzaktan uzağa marş başlar, gönüllülerin sesi de işitilir*.)

Sıdkı Bey — Bak! Yalnız ben eğlenmiyorum ya, herkes de bir türlü eğleniyor. Onlar da bizim kadar memnun. Yemin ederim ki bu memnunluk, kalenin kurtulduğundandır; kendi kurtulduklarından değildir. (*İslâm Bey*'e) Ne dersin? Bu kadar kuşatma, bu kadar sıkıntı geçirdik. Şu bildiğimiz edepsizden başka, kimse hiç bir şeyden bir kere olsun şikâyet etmedi.

İslâm Bey — Halkta gerçekten gayret var!

Sıdkı Bey — Ona şüphe yok. Aman dinleyin! Bana bu hava pek dokunur. Musikisi de, sözleri de vatan gayretinin yaktığı yüreklerden çıkmış olmak gerek…

(*Askerler, gönüllüler, Abdullah Çavuş gelir. Bir bölük geçmeye başlar*.)

İşte aduv karşıda hazır silâh
Arş yiğitler vatan imdâdına
Arş ileri, arş bizimdir felâh
Arş yiğitler vatan imdâdına
Cümlemizin vâlidemizdir vatan
Herkesi lûtfiyle odur besliyen
Bastı aduv göğsüne biz sağ iken
Arş yiğitler vatan imdâdına
Şân-ı vatan, hıfz-ı bilâd ü ibad
Etmededir süngünüze istinâd

Milleti eyler misiniz nâmurâd

Arş yiğitler vatan imdâdına

Rehberimiz gayret-i merdânedir

Her taşımız bir nice bin cânedir

Câne değil meyl bu gün şânedir

Arş yiğitler vatan imdâdına

Yâre nişândır tenine erlerin

Mevt ise son rütbesidir askerin

Altı da bir üstü de birdir yerin

Arş yiğitler vatan imdâdına[45]

Sıdkı Bey — Arslanlarım, nereye gidiyorsunuz? Düşman defoldu, acele bir işimiz kalmadı. Durun da bir az miralayınızı dinleyin. Yemeği beş dakika sonra yeseniz olmaz mı?

Abdullah Çavuş — Emredersen beş saat sonra yeriz. Kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey. **—** Siz bu tabyayı canınızdan değerli gördünüz. Her biriniz on kişiye karşı durdunuz. Doksan gündür çekmediğiniz belâ, görmediğiniz sıkıntı kalmadı. Osmanlıların nâmusunu göklere çıkardınız. O şanlı şanlı babalarınızın evlâdı olduğunuzu gösterdiniz. Bundan sonra nereye giderseniz gidin. Korkmayın, nereye gitseniz de, ben Silistre muhâfızlarındanım deseniz ummadığınız saygıyı görürsünüz. Düşman toprağında da olsa, mert olan, kılıcınıza; insan olan, nâmusunuza yemin eder. Cenâb-ı Hak katında alnınız açıktır. Vatanını sevenleri Allah da sever. Vatan sizden hoşnuttur; şu taşlar, topraklar gösterdiğiniz vatanseverliği bilseydi, araya araya evlâdını bulmuş nineler gibi vücudunuza dokundukça coşkusundan, iç rahatlığından par par titrerdi. İnsanlık sizden hoşnuttur;

elbet de adınız yüzyılımızda tutulan tarihlerin en şanlı yapraklarına yazılır. Cenab-ı Hak sizden hoşnuttur; ettiğiniz hizmetleri, şüphe yok ki, melekler şimdiden rahmetle, saygıyla anıyorlar. Ettiğiniz fedakârlığın değerini ben bilirim; ancak, acaba hizmetinizin değerini siz bilir misiniz? Vatanın en büyük, yüce maksatlarından birini kurtardınız. Vatanı kurtardınız demem; çünkü onun esenliği dünyanın kefilliği altındadır. Baksanıza, üç devlet gelmiş bizimle birlikte uğraşıyor.

Abdullah Çavuş — Sanki gelmemiş olsalar kıyâmet mi kopar?

Sıdkı Bey — Kıyâmet kopmazdı, ama sıkıntı çekilirdi.

İslâm Bey — Ben o sıkıntıya râzıydım. Biz yardımcısız da bu toprakları koruyabilirdik. Ölürdük, mahvolurduk, yine mağlûp olmazdık.

Sıdkı Bey — Öyledir, ama niçin yardımdan şikâyet edelim? İnsanlık, uygarlık bizi haklı görüp de imdadımıza koşunca, neden memnun olmayalım? Bize yakışan vatan sevgisidir, gurur değil! Askerler, padişahımızın bir kalesini kurtardık, bir çok şehit de verdik. Haydi bakayım, bana bir Padişahımız çok yaşa!” çağırın.

Askerler (*Trampete çalınırken*) **—** Padişa-hımız çok yaşa!

Sıdkı Bey (*Hepsine*) **—** Kardeşler! Canımızı tehlikeye koyduk. Vatanımızın faydasını koruduk. Yine de koruruz. Her zaman da koruruz. Biz Osmanlı değil miyiz? Osmanlıların şânı her zaman vatanın en küçük faydası için ölmektir. Biz de her zaman bu yolda ölmeye hazırız. Yaşasın vatan! Yaşasın Osmanlılar.

İslâm Bey — Haydi bakayım, sesiniz yok mu? Yaşasın vatan! Yaşasın Osmanlılar!

Hepsi (*Bir ağızdan*) **—** Yaşasın vatan! Yaşasın Osmanlılar!

(Perde Kapanır)

[1]Oyunda, kişilerin sahneye giriş çıkışlarıyla değişen, perdenin alt bölümlerinden her biri.
[2]Oyunun yazıldığı dönemde bu sözcük “anne” anlamına kullanılırdı.
[3]Akıl ermedik iş, anlam, vb.
[4]Henüz olmamış şeyler.
[5]Tanrı’dan beni bağışlamasını dilerim.
[6]Eşine; karısına.
[7]Tanrı’nın.
[8]İslâm Bey, gönüllüleri bayrak açarak topluyor.
[9]Söylenceye göre, yaşam veren su; bengisu.
[10]Arnavutça’da: Yemin ederiz.
[11]İsteğimiz, düşüncemiz vatanın yükselişidir / Sınırlarımıza kale bizim, beden toprağıdır / Osmanlılarız, süsümüz kanlı kefendir // Kavgada şehit olarak bütün sevinç duyarız / Osmanlılarız, can veririz, ün kazanırız biz // Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda / Can korkusu gezmez ovamızda dağımızda / Her köşede bir arslan yatar toprağımızda // ... // Osmanlı adı her duyanı titretir / Atalarımızın büyüklüğünü bütün dünya bilir / Yaratılış, huy, değişir sanma // ... // Top patlasın, ateşleri çevreye saçılsın / Cennet kapısı can veren dostlara açılsın / Dünyada ne bulduk ki ölümden de kaçılsın // ...
[12]Son; yıkılma.
[13]Tanrı’yı her türlü kusurdan, eksiklikten ayrı tutarım.
[14]Hem “insan” anlamına gelir, hem de erkek adı olarak kullanılır.
[15]Balkan yarımadasında bulunan Makedonya’da bir kent.
[16]Teğmen rütbesiyle.
[17]Harbokulu’ndan.
[18]Takma adı.
[19]Lânet olası.
[20]Yüksek askerî mahkeme.
[21]Kâhyalık ederek; ayak işlerini görerek.
[22]Kulunuza.
[23]Ordudan attılar.
[24]Siper.
[25]Tümenler.
[26]Evrenin Efendisi; Tanrı.
[27]Siper.
[28]Mert olmayan.
[29]Konaklarda mutfak ve yemek işlerinde çalışan yardımcı anlamına gelen bu sözcük, burada, komutanın emir eri anlamına kullanılmış.
[30]Yeter.
[31]İşte bu kadar.
[32]O dönemde bu sözcük “yaralı” anlamına da geliyordu.
[33]Bir tür bomba.
[34]İran şairi Firdevsî’nin XI. yüzyılda yazdığı İran destanı.
[35]“Bağışlayın” anlamına gelen bu sözcük; burada “izin verin” anlamına kullanılmış.
[36]Bağlı olmayan; sadâkatsiz.
[37]Aslâ.
[38]Eşimin.
[39]Ölen eşinden söz ediyor.
[40]Burada: Kızdır.
[41]Tâlihe.
[42]Yaratıcım; Tanrım.
[43]Dengi; eşiti.
[44]Emir.
[45]İşte düşman karşıda hazır silâh / Yürüyün yiğitler vatanın yardımına / Yürüyün ileri, yürüyün, bizimdir kurtuluş / Yürüyün yiğitler vatanın yardımına // Tümümüzün annemizdir vatan / Herkesi iyiliğiyle odur besleyen / Bastı düşman göğsüne biz sağ iken / Yürüyün yiğitler vatanın yardımına // Vatanın ünü, beldelerin ve kulların korunması / Süngünüzün sâyesinde olacaktır / Milleti, isteğine kavuşturmamak ister misiniz / Yürüyün yiğitler vatanın yardımına // Kılavuzumuz yiğitçe çabalamaktır / Her taşımız nice bin

cana değer / Cana değil eğilim, bu gün ün kazanmayadır / Yürüyün yiğitler vatanın yardımına // Yara madalyadır bedenine erlerin / Ölümse son rütbesidir askerin / Altı da bir üstü de birdir yerin / Yürüyün yiğitler vatanın yardımına.